

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

JAZYKOVÁ KOMIKA VE FILMU

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lucie Červená

Učitelství pro SŠ, obor ČJ-NJ

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Nováková, Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala
samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni.....2014

.....
Lucie Červená

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jaroslavě Novákové, Ph.D., za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce.

OBSAH

Úvod	1
1 Život a kariéra Vlasty Buriana	3
1.1 Vlasta Burian a jeho filmové role	6
2 Komika a její význam	11
3 Jazyková komika	18
3.1 Analýza jazykové komiky vybraných filmů	20
4 Využití komiky ve výuce	35
4.1 Český jazyk a literatura	36
4.2 Etická výchova	42
4.3 Základy společenských věd	44
4.4 Dramatická výchova	48
Závěr	51
Das Resümee	54
Seznam zdrojů	55
Přílohy	58

ÚVOD

Lidé často narážejí na podněty, které v nich vzbuzují smích. Ten se může dostavit zcela nečekaně. Mnohdy ho však očekávají, nebo dokonce sami vyhledávají. Pobavení něčím nebo někým v nás totiž vyvolává příjemný pocit. Pocit komična. Ten může však nastat i bez doprovodu zmiňovaného smíchu. I přesto ho lze označit za potěšující. Jen velmi zřídka se setkáme s někým, kdo by se komice vyloženě vyhýbal. Naopak, téměř každý z nás přivítá tuto reakci s nadšením. Každý člověk se zkrátka potřebuje smát a občas zažívat onen blahodárný pocit komična. Tento pocit se nás často zmocní sledováním komedií, žánru, který vznikl již v antice.

Jak divadelní, tak především filmové komedie jsou pro diváky velmi přitažlivé, a často je vyhledávají, neboť díky nim mohou zapomenout na všední starosti, uvolnit se a příjemně se naladit. Lidé se zkrátka rádi baví, aniž by příliš přemýšleli nad tím, který konkrétní prvek v nich komický pocit vzbuzuje. Na tom není nic neobvyklého. Hlavním úkolem komedie je pobavit. Otázkou je, zda některé komedie mohou také přivést diváka k zamyšlení, nebo ho dokonce poučit. Při návštěvě divadel nebo zhlédnutí filmových komedií se lze přesvědčit o tom, že prostřednictvím divadelní i filmové komiky můžeme dojít k zajímavým poznatkům díky tomu, co vidíme, ale i slyšíme. Velká část komiky totiž vzniká nejen na základě toho, co komická osoba dělá, ale především toho, co a jakým způsobem říká.

Jedním z cílů této diplomové práce je vymezení pojmu komika, určení jejích příčin a podmínek, za kterých vzniká. Dalším úkolem je rozčlenění komiky a bližší specifikování jednoho z jejích typů, a to komiky jazykové. Cílem práce je rovněž prezentace příkladů jazykové komiky na názorných filmových ukázkách a návrhy praktického využití komiky ve školní výuce.

Diplomová práce obsahuje jak teoretická východiska, která se týkají především pojmu komika, tak i praktické ukázky komiky jazykové a návrhy jejího využití. Zdrojem komiky, se kterou se zde pracuje, jsou filmy jednoho z nejpoblárnějších českých komiků Vlasty Buriana. Rozsah práce nám umožňuje výběr pěti filmů, a to: *U pokladny stál*, *Přednosta stanice*, *Ducháček to zařídí*, *To neznáte Hadimršku* a *Provdám svou ženu*. Jedná se o komedie z let 1931–1941, tedy z doby jeho nejlepších hereckých výkonů.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola je věnována Vlastovi Burianovi, hlavnímu tvůrci jazykové komiky. Popisuje jeho život, rychle rostoucí kariéru, a také jeho

nevídaný talent. Součástí kapitoly je též bližší seznámení s vybranými filmy a jejich dějem.

Kapitola druhá popisuje hlavní předmět této práce, tedy komiku. Zkoumá její podstatu, podmínky vzniku, příčiny a druhy. Dále se zaměřuje na definici a příklady komiky jazykové. Tyto příklady představuje na autentických ukázkách z filmů a řadí je mezi druhy jazykové komiky.

Třetí kapitola se zabývá aplikací získaného materiálu ve vyučovacím procesu. Vymezuje předměty, ve kterých lze možností jazykové komiky využít. Rovněž jsou zde navrženy metody, kterými můžeme učivo žákům pomocí filmové (jazykové) komiky zprostředkovat.

Materiál, v podobě jazykové komiky, který je z vybraných filmů excerpován, je v práci rozdělen a přiřazován k jednotlivým druhům jazykové komiky. Tento materiál je označený kurzivním písmem a v uvozovkách. Názvy zvolených filmů jsou zde pro přehlednost označeny tučným písmem a kurzivou. Po rozdělení jazykové komiky následují návrhy jejího využití v praxi. Texty, které mají sloužit jako výchozí materiál při vyučování, jsou očíslovány a nachází se v přílohách práce.

Při definování komiky a její podstaty vychází práce především z děl významných teoretiků i filosofů. Jedná se především o „Smích“ Henriho Bergsona, „Teorie Komiky“ Vladimíra Boreckého a „Záhady komična“ Jana Orlického. Tyto publikace představují komiku a všechny její druhy z různých úhlů pohledu a zaměřují se důkladně na podmínky i příčiny jejího vzniku. Jsou tedy pro účely této práce velmi vhodné.

Stěžejním dílem při popisu jazykové komiky je pro nás „Jazyková komika“ Bohuslava Brouka. Dílo tohoto významného psychoanalytika, spisovatele, básníka a publicisty se zabývá jazykovou komikou velmi podrobně. Názorně představuje její nejčastější druhy a výrazové prostředky, kterými je tvořena. Z této publikace vychází i náš další důležitý zdroj, a sice „Repetitorium jazykové komiky“ Ladislava Dvorského, který s Broukovým dílem dále pracuje a rozšiřuje ho. Při definování pojmů je z hlediska blízkosti oboru též čerpáno ze „Slovníku literární teorie“. Autorem této knihy je Štěpán Vlašín, literární kritik a historik.

1 Život a kariéra Vlasty Buriana

Hlavní protagonista všech zvolených filmů, celým jménem Josef Vlastimil Burian, byl český filmový a divadelní herec a v letech 1925–44 také ředitel vlastního Burianova divadla, dnes nazývaného Divadlo Komédie. Burian patří mezi nejoblíbenější české komiky všech dob. Typický je pro něj jeho excentrický mimický i slovní projev. Můžeme se s ním setkat v rolích převážně komických, ale také tragikomických.

Narodil se 9. 4. 1891 v Liberci, kde tehdy žilo mnoho německy mluvících obyvatel. On sám se zde naučil velmi dobře německy. Jeho otec byl krejčí, nadšený ochotník a vlastenec, který se ve své dílně často setkával s lidmi z amatérského divadelního kroužku. Vlasta Burian se již jako dítě takových setkání rád zúčastňoval. Rodina se později přestěhovala na pražský Žižkov, kde Burian studoval obchodní školu. Život na Žižkově měl na mladého Buriana velký vliv. Nacházela se zde řada hospůdek, kde účinkovali různí lidoví umělci, které Vlasta Burian velmi obdivoval. Zároveň se zde poměrně hodně sportovalo a celý Žižkov ovládal fotbal. V centru Prahy byla pro změnu moderní opera, která Buriana již v té době přitahovala. Mezi uměním a sportem se zmítal po zbytek svého života. Jen práce v obchodě, která mu byla rodiči předurčena, ho vůbec nebavila a nezajímala. Již tehdy měl mnohem blíže k herectví, a na otcovo svolení se mu také začal věnovat.¹ Vedle umění se dále velmi aktivně zajímal o sport, především o fotbal, hokej a tenis. Působil v týmu AC Sparta jako prvoligový brankář. Jako své první obecenstvo si zvolil právě své spoluhráče z fotbalového klubu, které často bavil svým imitačním uměním.²

Nejen ve svém týmu, nýbrž také na různých příležitostných večírcích a akcích se projevoval jako skvělý imitátor a parodista. Jeho úspěchy ho přivedly na jeviště pražských kabaretů (Rokoko, Červená sedma, Bum, Revoluční scéna, U Deutschů, Montmartre), které Burianovo umění značně ovlivnily a kde byl již tehdy velkým oblíbencem publika. Později se účastnil hostování ve velkých divadlech, a dokonce i v divadle Národním, kde ve 40. letech hrál roli principála v Prodané nevěstě.³ Včetně toho podnikal Burian časté zahraniční studijní cesty. Navštívil Německo, Francii i Holandsko. Ve všech těchto státech pro něj byly předmětem zájmu kabarety, divadla a varieté, kde přihlížel hvězdám jako

¹ Filmové portréty. 2. Praha : 1990, s. 7.

² HALADA, A. 77 českých filmových komiků. Praha : 1999, s. 35-36.

³ Osobnosti - Česko : Ottův slovník. Praha : 2008, s. 85.

Charlie Chaplin, Pallenberg nebo Dorville, kterými se nechal inspirovat při svém vlastním divadelní účinkování.⁴

Od roku 1925 provozoval Burian vlastní divadlo s názvem Divadlo Vlasty Buriana. Ztvárnil zde několik velkých rolí, které byly později zfilmovány (*C. a k. polní maršálek*, *Popelec Hadimrška*).⁵

V roce 1927 o něm napsal jeho dlouholetý spolupracovník Emil Artur Longen román, nesoucí název „Král komiků“. V té době hrál Vlasta Burian pouze v němých filmech a populární byl především ve svém divadle a v pražských kabaretech. I přes to ho znali i lidé na Moravě a na Slovensku, a tuto přezdívku si rychle oblíbili. Jeho diváci ho tak dodnes rádi titulují.⁶

Celé své umění mohl Burian předvést a uplatnit až v roce 1930 v jeho prvním zvukovém filmu, *C. a k. polní maršálek*, který sklidil značný úspěch. Od té doby Burianova popularita rostla tak, že točil hned několik filmů ročně.⁷ Nejčastěji se s ním setkáme v komediích režisérů Karla Lamače, Martina Friče a také Miroslava Cikána. Obvykle spolupracoval se stálým okruhem herců (Jaroslav Marvan, Čeněk Šlégl, Václav Trégl aj.), kterým očividně nevadilo podřizovat se jeho dominanci a poskytovat mu dostatek potřebného prostoru.

Během okupace byl Burian jediný, takto slavný, který stále hrál. Většina herců odešla do exilu (Voskovec, Werich) nebo byli vězněni a popravováni (Hašler). Burian však ani v této době nepřestával zářit a stal se velmi oblíbeným i v Německu. Nabídky okupantů zahrát si v německých filmech však neustále odmítal. To potvrzují i jeho vlastní obhajoba: „Odmítl jsem pozvání na zájezd do Německa pro mě i celé mé divadlo, odmítl jsem hrát v německém filmu a také jsem v německém filmu nehrál, ačkoliv jsem za republiky natočil pět německých filmů [...], nabídku záskoku za onemocnělého herce Mosera s honorářem ve výši tři čtvrtě miliónu korun jsem také odmítl.“⁸ I přesto byl komunisty obviněn z údajné kolaborace s nacisty (soudně rehabilitován až v roce 1994) a krátce vězněn. Zároveň mu byl odebrán veškerý majetek, včetně jeho vlastního divadla a zakázána veřejná umělecká činnost. Podle Vladimíra Justa k tomu došlo z důvodu Burianovy nápadnosti a zároveň i neangažovanosti v politické straně.⁹ Toto závažné obvinění s králem komiků značně otrásl. Psychicky se zhroutil a onemocněl

⁴ SUCHÝ, O: Vlasta Burian – komik století. Praha : 1991, s.17.

⁵ Velký slovník naučný (A/L). Praha : 1999, s. 218.

⁶ SUCHÝ, O: Jaký byl Vlasta Burian? *Xantypa*. 2000, č.5, s. 75.

⁷ HALADA, A. 77 českých filmových komiků. Praha : 1999, s. 36.

⁸ ČERNÝ, R. I. Byl jednou jeden Vlasta: O králi českých komiků. Praha : 1991, s.80.

⁹ JUST, V. Hořký úděl Vlasty Buriana. *Pátek magazín*. 2003, ročník 16, č. 22, s. 19.

maniodepresivitou. Když mu bylo v roce 1950 konečně povoleno vystupovat, byl nemocný, a trpěl výpadky paměti. Přesto kde mohl, tam oslnil, a divácká podpora mu opět vracela potřebnou energii. V roce 1952 dokonce nahrál gramofonovou desku s vlastním nezapomenutelným smíchem. V roce 1954 zazářil i vedle Jana Wericha v úspěšné komediální pohádce *Byl jednou jeden král*.¹⁰

Když 31. ledna 1962 Burian zemřel, jeho pohřeb proběhl v tichosti, bez větší okázalosti. K důstojnému a slavnostnímu pohřbu došlo až 8. února 2002, tedy čtyřicet let po jeho smrti, na vyšehradském hřbitově. Při slavnostní promluvě byl znovu vyzdvihnut nezaměnitelný humor, bezprostřednost a bujarý smích krále komiků.¹¹

Burianovu komiku si jeho diváci oblíbili především díky její jednoduchosti a lidovosti. On sám řekl o humoru: „Humor není pro mne odvětvím divadelního umění, nýbrž samou podstatou života.“¹² Toto tvrzení se potvrdilo ve všech sledovaných filmech, kde můžeme vidět jeho nezkrotný temperament, zapálenost a pochopení pro svoji roli.

Právě svým obyčejným, nekomplikovaným a spontánním humorem si Burian dokázal získat přízeň nejen u prostého obecnstva, ale i vážných kritiků. Diváci ocení zejména jeho výbušný a nevyprchávací temperament. Jeho komika je nová, velmi živá, plná nadsázek a slovních hříček. Všechna tato tvrzení nejlépe vystihuje Radko Pytlík, který o jeho humoru řekl: „Humor Vlasty Buriana se stal výrazem vitality a spontánní chuti k životu, příznačné pro mladou poválečnou generaci.“¹³ Snad nejvíce nám Burianovo umění nastíní jeho vlastní slova: „Nyní bych měl říci něco hlubokého. Komika se však nedá definovat. Jsem z velké části nevinně pohoršlivou skutečností, že se mi obecnstvo směje často dříve, než se objevím na scéně. Musím-li však přece říci něco vážného, tedy: Nevím, v čem můj humor spočívá, vím však, že mám rád člověka, že se mi všechno, co není upřímné a živé, zjevuje v groteskní podobě, že bych chtěl svou činností rozšířit trochu jasů, zdraví a přirozenosti v tomto životě. Jsou komikové, jejichž humor prýští z jakéhosi zklamání, nebo smutku. Já se vždy v životě více radoval, a snad něco z této radosti přeskakuje do hlediště.“¹⁴

¹⁰ SUCHÝ, O: Jaký byl Vlasta Burian? *Xantypa*. 2000, č.5, s. 75.

¹¹ HAVLÍK, T. Pocta králi komiků : promluva při uložení ostatků Vlasty Buriana a jeho choti na vyšehradském hřbitově 8. února 2002. *Literární noviny*. 2002, ročník 13, č. 8, s. 4.

¹² JUST, V. Vlasta Burian. *Mystérium smíchu*. Praha : 1993, s. 13.

¹³ PYTLÍK, R. *Malá encyklopedie českého humoru*. Praha: 1982, s. 25.

¹⁴ KUČERA, K. J. Byl jednou jeden král komiků. *Music open* [online časopis]. 6. 4. 2011. [cit. 10.3.2013]. Dostupný z: <http://archiv.musicopen.cz/index.php/glosy/593-byl-jednou-jeden-kral-komik>.

1.1 Vlasta Burian a jeho filmové role

Všechny své filmové role pojal Vlasta Burian vlastním, specifickým způsobem. Dokáže výrazně projevit vše, co mu jeho talent umožňuje. Své herecké a pohybové nadání bravurně doplňuje mimikou a vyniká též virtuózními fonetickými a jazykovými projevy. Během sledování Burianových filmů docházíme k přesvědčení, že celý děj stojí především na něm, a že vedle svých kolegů značně vyniká. Ostatní postavy jsou v porovnání s hlavním protagonistou téměř nevýrazné. Jejich zásluhou však vznikají ony komické, nezapomenutelné dialogy. Pod vedením různých režisérů dokázal Burian v každém z vybraných filmů diváky svým uměním značně pobavit. Ne všechny zvolené filmové náměty můžeme označit za zdařilé, ovšem Burianovo herecké nadání z nich dělá jedny z nejoblíbenějších, každoročně vysílaných filmů. V této kapitole si přiblížíme jednotlivé vybrané filmy z hlediska jejich obsahu.

To neznáte Hadimršku

Nejstarší z vybraných filmů natočili v roce 1931 režiséři Karel Lamač a Martin Frič. Líčí příběh přehnaně svědomitého a pečlivého úředníka, který má zachránit krachující firmu před bankrotem. Svého úkolu se zhostí velmi svérázným způsobem

Vlasta Burian, jako revident Popelec Hadimrška, je ředitelem banky vyslán do Prahy, kde má pomoci gramofonové firmě dostat se z dluhů. Majitel společnosti Jiří Zlatník přivedl vydržováním své přítelkyně Mici Angory, kabaretní zpěvačky, firmu téměř ke krachu. Z finančních problémů by ho mohl dostat sňatek s dcerou konzula Wielanda, Astou, která má dostat velké věno. Asta nastoupí do Zlatníkovy firmy jako sekretářka, aby zjistila, jaký její budoucí ženich Jiří ve skutečnosti je.

Hadimrška rozpoutá ihned po příchodu řádný zmatek. Narazí na generálního ředitele Bruckmanna, který ho do krachující firmy povolal a pověřil její záchranou. Pedantský Hadimrška se svého úkolu chopí velice svědomitě a začne okamžitě prohánět zaměstnance a zajímat se o účetnictví. Když zjistí, kolik peněz stojí firmu Zlatníkova přítelkyně Angora, rozhodne se jí zbavit a prodat její vilu, kterou jí Zlatník koupil. Poté, co ho Angora ve svém čísle v kabaretu zesměšní a svoji píseň doplní o jeho jméno, vypraví se hned druhý den k ní do vily, aby ji vystěhoval. Angora se však dozví tajemství z jeho mládí, které použije proti němu. Neukázněný Hadimrška poté dostane násilím z vily jejího ctitele konzula Wielanda a málem uškrtní Zlatníkovu sestřenicí. Postihnou ho dva záchvaty.

Nakonec je ještě přistižen v choulostivé situaci Angořiným milencem Bruckmannem a utíká z vily v dámské košili. Je zadržen policií a odveden do vězení.

Asta s Jiřím se mezitím usmíří a stanou se i obchodními partnery. Angora se stane konzulovou milenkou a její píseň o Hadimrškovi se stane velkým hitem, na kterém Zlatníkovu firma na gramofonové desky opět zbohatne. Když se Hadimrška vrátí z vězení, Bruckmann ho propustí a posílá zoufalého domů. Tam se mu však dostane velkého uvítání od místních spoluobčanů, neboť píseň, kterou o něm Angora zpívá, mu zajistila značnou popularitu. Je slavnostně jmenován starostou Renešova a povyšuje své město na přístav.

Soudě podle množství komických výroků, můžeme konstatovat, že Burian se v této roli opravdu našel a projevil zde veškeré své umění (mimiku, spontánnost, pohotovost i recitační schopnosti). Hlavní postava zde naplno využívá svůj temperament, což se projevuje i v bohaté jazykové komice. Nebojí se častých dysfemismů, nadávek, ani ironie. Nechybí zde ani jeho velmi originální přirovnávání.

Čáslavský upozorňuje na to, že si zde Burian dovoľoval to, co nikdo jiný z herců nemohl. O Hadimrškovi se zmiňuje takto: „Tak divoký a nespoutaný jako v tomto filmu nebyl nikdy předtím, ba ani potom.“¹⁵ Zároveň hovoří o Hadimrškovi jako o jedné z Burianových nejzdařilejších filmových rolích

Ducháček to zařídí

Další komedie Karla Lamače, tentokrát z roku 1938. Pan Ducháček, oddaný zaměstnanec advokátní kanceláře, stojí před úkolem přimět svého nadřízeného skoncovat s finančním vydržováním významné rodiny.

Vlasta Burian zde ztvárňuje postavu svérázného, ale velmi pečlivého účetního Jana Ducháčka. Pracuje pro advokátní kancelář JUDr. Faulknera, který má na starosti finanční záležitosti rodiny Rispaldiců.

Ducháček si počíná v kanceláři velmi schopně a poradí si svým způsobem se všemi případy, včetně rozvodu manželů Rabasových, kteří se nakonec díky němu nerozvedou. Největší starosti mu ale dělá právě rodina Rispaldiců, kterou doktor Faulkner tajně vydržuje ze svých financí, neboť je zamilován do jejich dcery Julie. Ta jeho city opětuje, ale rodina považuje Faulknera za příliš obyčejného člověka. Julie dostane zákaz stýkat se s ním. Zároveň je nucena odmítnout i Faulknerovu nabídku k sňatku.

¹⁵ ČÁSLAVSKÝ, K. Filmový Vlasta Burian. Praha : 1997, s. 34.

Rodina Rispaldiců nemá tušení o svých dluzích a paušálech, které jim vyplácí Faulner ze svého účtu X, a žádá po něm ještě 25 000 na dluh syna Ervína. Faulner sám je však už docela na mizině, a peníze jim dát nemůže. Rispaldicovi jsou velmi pobouřeni, a tak Ducháček pilně pracuje celou noc, aby vyúčtoval rodině všechny její dluhy. Když se o nich Rispaldicovi dozvědí, uspořádají aukci, na které hodlají rozprodat svůj majetek, aby mohli dluhy zaplatit. Na zámek přijíždí bankéř Zamoski, největší věřitel rodiny, a žádá vyplacení směnky, kterou Ervín podepsal. Ducháček se ho snaží přelstít. Použije i kostým admirála z Rispaldic, a kupodivu se mu to podaří. Bankéř se přizná, že směnka, kterou mu kdysi podepsal již zesnulý admirál, byla falešná. Zruší i směnku Ervína. Rodina se tak zbaví tíživé hypotéky a advokátní kancelář jí může znovu vyplácet paušály. Faulner se ožení s Julií a Ducháček odjíždí na zaslouženou dovolenou na hory.

V této velmi úspěšné roli se můžeme znovu přesvědčit především o tom, jak Burianovi sedí role svědomitých až pedantských postav a jak dobře se mu zde vymýšlí řada vtipných metafor a slovních hříček.

U pokladny stál

Poslední komedie Karla Lamače před emigrací byla natočena roku 1939. Popisuje události v lázních, kde se ošetřovatel Rozruch vydává za svého nadřízeného a naopak. Je zde i mnoho dalších postav, které se před někým skrývají, nebo se za někoho vydávají.

Vlasta Burian zde vystupuje v hlavní roli jako ošetřovatel Kryštof Rozruch z nemocnice Sv. Jakuba. Očekává, že dostane od pojišťovny léčivé bahno. Místo toho mu však omylem přijde umělý chrup. Rozhodne se jít do pojišťovny uplatnit reklamaci. Místní úředníci s ním však nejednají příliš ochotně.

Do pojišťovny se zároveň dostaví i rada Pěna, který se zde přimlouvá za jistého primáře Marka (ačkoliv ho osobně nezná) a okamžité vyřízení jeho žádosti. Chvíli po té se Rozruch před zaměstnanci zmíní, že je z nemocnice od Sv. Jakuba. Chování úředníků se rázem změní, neboť si myslí, že Rozruch je primář Marek. Dokonce je poslán doktorem Brunerem do lázní na léčení.

Do lázní přijíždí nejen doktor Bruner s Rozruchem, ale také skutečný Marek se svou přítelkyní Hedou Pěnovou a její otec rada Pěna s milenkou Věrou. V lázních se momentálně nachází i Věřina matka. Hosté o sobě navzájem nevědí. Marek se před Hedou vydává za Rozrucha, aby se přesvědčil, že jí nejde jen o jeho peníze. Když se však setkává

s pravým Rozruchem, domluví se spolu, že budou oba dále hrát toho druhého. Všechny postavy se v lázních nakonec setkají.

Po návratu z lázní navštíví Rozrucha rada Pěna, který ho stále považuje za primáře Marka. Žádá po něm, aby mu vyšetřil palec, který mu přiskřípnul v pojišťovně. Ten si počíná záměrně velice nešikovně a Pěnu značně vyděsí. Nakonec je ale před očima Marka, Hedy, Věry a Brunera odhalen. Zároveň však předkládá diplom z tajného studia medicíny. Bruner mu poté nabízí místo v nemocenské pojišťovně.

Tento film patří dodnes mezi nejoblíbenější Burianovy komedie. Nepochybně z důvodu velmi zdařilé situační i jazykové komiky. Hlavní postava zde doslova hýří množstvím nezapomenutelných komických výrazů. V této komedii se Burianovi naskytla velká příležitost uplatnit zejména svůj smysl pro absurdní humor, schopnost k originálním přirovnáním, hrátky s metaforami a využívání homonym.

Přednosta stanice

V roce 1941 se Vlasta Burian ujal hlavní role v jedné z divácky nejoblíbenější komedií Přednosta stanice od režiséra Jana Svítáka. Vystupuje zde jako bezdomovec Ťopka, který svou bystrostí a pohotovostí zachraňuje před výpovědí místního přednostu stanice.

Pan Ťopka žije ve spacím voze na vedlejší koleji a má věčně hlad. Při jedné ze svých příležitostných prací, roznášení letáků, je pozván naivní servírkou do místní restaurace. Nají se dosyta, ale nemá čím zaplatit. Shodou náhod se zde objeví statkář Pěnkava s Julií, ženou přednosty stanice „Mokrá nad Soupravou“. Dorazí sem i statkářova žena Olga, před kterou Pěnkava prchá, a Olga tak zaplatí oběd za něj i za Ťopku.

Generální inspektor drah Kokrhel se rozhodne jet na inspekci po železničních stanicích. Nechá si zapřáhnout speciální vůz, ve kterém zrovna Ťopka odpočívá. Když vlak projíždí stanicí „Mokrá nad Soupravou“, Kokrhel si černého pasažéra všimne a chce ho zavřít. Ťopka však zatáhne za záchrannou brzdu a uteče z vlaku. Místní přednosta je momentálně na pěvecké zkoušce, a proto Ťopka jeho nepřítomnosti využije. Oblékne si jeho uniformu a vydává se za něj. Manželka skutečného přednosty je překvapená, hraje však divadlo s Ťopkou, neboť nepřítomnost přednosty na stanici by znamenala pro jejího manžela velmi vážný přestupek. Ťopka přednostově práci přirozeně vůbec nerozumí a udělá na stanici řadu zmatků. Inspektor je jeho chováním značně pobouřen, ale vše přehlíží za účelem dostat se do přízně přednostovy pohledné manželky. Když se vrací skutečný

přednosta, vše se vysvětlí a Ťopka inspektora přiměje, aby přeložil přednostu blíž k Praze. Poté odjíždí vlakem a zpívá písničku „Přednosta stanice.“

Burian zde opět exceluje v roli, kde předstírá, že je někdo jiný, napáchá tím řadu zmatků. Přesto mu to všichni věří. Diváky zde pobaví především množstvím nedorozumění a komických dialogů.

Provdám svou ženu

Tento film režíroval Miroslav Cikán a diváci ho mohli poprvé spatřit v roce 1941. Vlasta Burian zde hraje roztržitého a mírně podivínského profesora botaniky Ducánka, který se usilovně snaží zbavit své manželky, rozmarné divadelní herečky.

Panu Ducánkovi se podaří vytvořit z masožravé rostliny vegetariána, a svůj objev hodlá prezentovat svému příteli z botanického ústavu. Ve stejný den se k němu však náhle vrací po sedmi letech jeho manželka, divadelní zpěvačka Lucy, na kterou už téměř zapomněl. Ducánek se jí rozhodne zbavit formou sňatku s jejím bývalým milencem. Ten ji ale odmítá, a hodlá se oženit s dcerou generálního ředitele Merhauta. Ducánek se zároveň dozvídá o jejím ctiteli Merhautovi a vydá se ho hledat na policejní stanici. Tam ukradne inspektorovi kolo a odjíždí na něm Merhauta hledat. Samotný Merhaut srazí Ducánka na kole svým vozem a nechá ho ošetřit ve své vile. Nakonec se Ducánkovi podaří dát dohromady Merhautovu dceru s dirigentem Jarkou a svou ženu s generálním ředitelem Merhautem. Poté se Ducánek ocitá kvůli krádeži kola ve vězení, kde se setkává se svým přítelem z botanického ústavu, který byl kvůli němu také zatčen.

Citlivý divák si všimne, že komedie od režiséra Cikána se od ostatních mírně liší. Burian je zde značně umírněnější a dává více prostoru i ostatním postavám. Čáslavský konstatuje, že režisér Miroslav Cikán Burianovi nerozuměl, a obsadil ho do role, která se k němu příliš nehodila.¹⁶ Divácké ohlasy však tento výrok nepotvrzují. Jeho humor byl i zde půvabný a velmi originální. Pobaví nás zejména Ducánkovo odborné vyjadřování, roztržitost a absurdní humor.

¹⁶ ČÁSLAVSKÝ, K. Filmový Vlasta Burian. Praha : 1997, s. 124.

2 Komika a její význam

Problematikou komiky se již zabývala celá řada autorů a věnuje se jí hned několik vědeckých disciplín. Od psychologie přes sociologii, lingvistiku až po teorii umění. V této práci se zaměříme na dva hlavní přístupy. Budeme zaujímat jednak přístup lingvistický, a tudíž zkoumat komiku po stránce jazykové. Zároveň se však budeme zabývat i významem komiky z hlediska psychologického, neboť komika je také úzce spjata s lidskou psychikou. Právě proto ji lze využívat jako důležitý motivační faktor ve vyučování.

Při definování pojmu **komika** pracujeme s teoriemi Vladimíra Boreckého, Henriho Bergsona, Josefa Václava Bečky, Jana Orlického, Štěpána Vlašína, Radka Pytlíka a Sigmunda Freuda. Při rozebírání komiky jazykové vycházíme z myšlenek významných teoretiků Bohuslava Brouka a Ladislava Dvorského

Vybraní autoři se termínu „komika“ a jeho přesnému definování vyhýbají. Hovoří spíše o jejím vzniku a příčinách. Štěpán Vlašín pracuje s pojmem **komično**. Podle jeho slovníku pochází pojem z řeckého slova „kómos“ a znamená veselý průvod a zábava. Jedná se o hodnocení jevů prostřednictvím emocí, které se projevuje smíchem. Vlašín dále hovoří o komičnu jako o estetické hodnotě, jejímž opakem je tragika. Rozeznává celkem 7 druhů komična. Jsou jimi humor, satira, parodie, tragikomično, černý humor, groteskno a absurdno. Komikou pak nazývá realizaci komična ve výrazových prostředcích jako vtíp, paradox, ironie, sarkasmus, karikatura aj.¹⁷

Vladimír Borecký ve své Teorii komiky vymezuje tyto čtyři základní kategorie komiky: ironie, humor, absurdita a naivita. Ironie nemusí sama o sobě obsahovat komično, ale je jí k dosažení komického účinku často využíváno. Prolíná se i s dalšími rysy, tedy především s humorem a naivitou. Stejně tak naivita neboli jednoduchost, prostota má velmi blízko k absurditě. Ohledně naivity se však podle něj jedná o komiku nezáměrnou. Naopak pomocí absurdity a ironie dosahuje subjekt komiky záměrné. Použitím ironie získáme pocit nadřazenosti. V případě sebeironie se podle Boreckého jedná již o humor, neboť právě ten představuje výsměch sobě samému.¹⁸ Též Sigmund Freud řadí ironii, absurditu a naivitu k druhům komična.¹⁹

Mnohdy jsou libovolně zaměňovány pojmy **komika** a **humor**. Jde o rozdílné jevy, které, spolu však úzce souvisí. Podle Vlašína znamená humor vlhkost nebo vláhu a slučuje

¹⁷ VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1977, s. 177.

¹⁸ BORECKÝ, V. Teorie komiky. Praha : 2000, s. 29-35.

¹⁹ FREUD S. Totem a tabu; Vtíp a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část. Praha : 1991, s. 120-129.

v sobě prvky komična i tragična.²⁰ Význam humoru nám nejlépe přiblížil Radko Pytlík: „Humor je podstatný, pronikavý pohled na život sám.“ K tomu Pytlík dodává, že se smějeme „spíše zdola nahoru“, což zdůvodňuje svým pohledem do historie, kdy se sluhové a podřízení smáli svým pánům, poddaní svým králům, atd. V tomto smyslu v nás humor vyvolává pocit převahy.²¹ Také Freud tyto pojmy přísně rozlišuje. Ve své publikaci *Vtip a jeho vztah k nevědomí* přistupuje k humoru jako ke způsobu lidí, jakým zvládají problémy a stres.²² Josef Václav Bečka upozorňuje na to, že humor je druh komiky, a sice komiky záměrné. Dále popisuje účel humoru velmi jednoduše: „Chce prostě jen vzbudit veselí, dobrý rozmar a tím vytvořit dobrou pohodu. Taková dobrá pohoda je kořením života, úlevou ve starostech a strastech. Dává nám zapomenout na nepříjemnosti života, překonává i únavnou jednotvárnost všedních jevů, a tak zpěstřuje život.“²³ Z psychologického hlediska jsou tedy jak humor, tak i komika velmi důležitými faktory v životě člověka. O tom nás znovu přesvědčuje Freud, který hovoří o pocitu slasti, který nám humor a komika navozují.²⁴

Výše jmenovaní autoři se jednotně shodují v teoriích týkajících se smíchu. Vladimír Borecký uvádí, že komický smích je vlastní pouze člověku, a to člověku zralému, nikoliv zvířatům a malým dětem. Rovněž dodává, že smích nemusí nutně komiku doprovázet.²⁵ Stejnou teorii zastává i Sigmund Freud. K tomu dodává: „Komično je objevováno na osobách, na jejich pohybech, formách, jednání a charakteristických rysech.“²⁶ Stejně tak Henri Bergson konstatuje, že komično se týká pouze oblasti lidské sféry. Člověk je jediný tvor, který se umí smát a který zároveň smích vzbuzuje. Zvířatům a věcem se podle něj smějeme, pokud se podobají člověku nebo jsou jím nějakým způsobem poznamenány.²⁷ Rovněž Jan Orlický uvádí: „Ty věci, kterým se smějeme, jsou komické pouze svým vztahem k člověku.“²⁸ Zatímco však Bergson pracoval jen s jedním druhem smíchu, a sice se smíchem komickým, upozorňuje Orlický ještě na smích radostný, který je vyvolán

²⁰ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha: 1977, s. 140.

²¹ PYTLÍK, R. *Malá encyklopedie českého humoru*. Praha: 1982, s. 85.

²² FREUD, S. *Totem a tabu; Vtip a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část*. Praha: 1991.

²³ BEČKA, V. J. *Komika a humor v jazyce. Naše řeč* [online] 2011 [cit. 20.10.2013].

Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3959>

²⁴ FREUD, S. *Totem a tabu; Vtip a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část*. Praha: 1991.

²⁵ BORECKÝ, V. *Teorie komiky*. Praha: 2000, s. 28.

²⁶ FREUD, S. *Totem a tabu; Vtip a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část*. Praha: 1991, s. 130.

²⁷ BERGSON, H. *Smích*. Praha: 1993, s. 16.

²⁸ ORLICKÝ, J. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: 2003, s. 19.

něčím potěšujícím, nikoliv komickým. Takový smích se nemusí objevovat pouze u člověka, ale můžeme ho pozorovat i u lidoopů.²⁹

Podmínky vzniku komična, se kterými vybraní teoretikové pracují, nás také upozorní na to, jak je komika úzce spjata s psychikou a jak jsou pro sebe navzájem důležité. Celý komický proces má sídlo právě v lidské psychice. To zdůrazňuje již Orlický. Kolem nás jsou sice objekty, které mohou vzbuzovat smích, ale mohou vzbuzovat i jiné pocity, které s pocitem komična nemají nic společného. Záleží tedy pouze na naší psychice, jak daný objekt vyhodnotí.³⁰

Sigmund Freud považuje za jednu z nejdůležitějších podmínek komična veselou náladu, která komično vzbuzuje, ale může být zároveň komičnem vzbuzována. Další důležitou podmínkou je podle něj očekávání komična. Komický prožitek se zvyšuje, když jsme na něj připraveni a zaměříme se na něj. Jednou z nepříznivých podmínek je podle Freuda stav, kdy jsme zaměstnání určitým vážným cílem nebo náročnou duševní prací. Komika též nemůže probíhat při silnější účasti citů. Abychom si mohli komiku náležitě vychutnat, je třeba určitá lhostejnost k danému objektu.³¹

Henri Bergson hovoří o důležitosti klidného, harmonického duševního rozpoložení. Za opačných podmínek ke vzniku komiky zpravidla nedochází. Další důležitou podmínkou je pro něj, stejně jako pro Freuda, značná dávka necitlivosti. Komično musíme vnímat zásadně rozumem. City mohou podle Bergsona komický efekt velmi oslabit. Komický smích podle něj nemůže vzbuzovat někdo, kdo v nás zároveň vzbuzuje soucit a lítost. Bergson přímo uvádí: „Největším nepřítelem smíchu je cit.“ Pro zesílení komického účinku vyžaduje Bergson spoluúčast další osoby.³² Též podle Josefa Václava Bečky existují city, které komiku zeslabují (soucit, láska, hněv apod.). Upozorňuje však i na city, které ji podporují. Mezi takové lze řadit především škodolibost a závist. Nepřímo tím tedy nesouhlasí s Bergsonovou a Freudovou teorií o nutné absenci citů pro dosažení komického účinku. Ohledně citů, které komiku podporují, se zmiňuje také o pocitu nadřazenosti.³³

U Orlického najdeme řadu dalších podmínek, které jsou pro vznik komiky důležité. Jsou to mimo podmínek psychických, do kterých řadí především dobrou náladu, také podmínky tělesné (zdraví), povahové, sociální a podmínky týkající se předmětu komična. Nezapomíná ani na podmínky, týkající se komiky záměrné, tedy přirozenost, sympatičnost

²⁹ ORLICKÝ, J. Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 19.

³⁰ ORLICKÝ, J. Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 21.

³¹ FREUD, S. Totem a tabu; Vtip a jeho vztah k nevědomí: (teoretická část). Praha : 1991, s149-150.

³² BERGSON, H. Smích. Praha: 1993, s. 16.

³³ BEČKA, V. J. Komika a humor v jazyce. *Naše řeč* [online] 2011 [cit. 20.10.2013].

vypravěče a hodnotnost. Též se zmiňuje o podmínkách, které působí na vznik komična záporně. Patří k nim soucit, zlost, bolest, dojetí, hrůza, hnus.³⁴

Štěpán Vlašín považuje za důležitý faktor vzniku komična zejména komické objekty. Ne všechny objekty, které mohou mít komickou povahu, považují podle něj všichni za komické. Záleží na konkrétní osobě, či národě. Zdůrazňuje, že objekty, jako např. hloupost, lakota, žárlivost apod., jsou stálými předměty komiky. Naproti tomu existují objekty, jejichž komické působení je omezené různými historickými úseky.³⁵

Ohledně podstaty komiky a jejích příčin představuje Vladimír Borecký čtyři základní makroteorie komiky. Z důvodu jejich přílišné obecnosti k nim však zaujímá skeptický postoj. Jedná se o již zmíněnou teorii superiority (převahy), teorii inkongruence (kontrastu) a teorii relaxace (uvolnění napětí).³⁶ S těmito teoriemi pracují i další autoři.

O teorii relaxace hovoří Orlický jako o přebytečné psychické energii, která se prostřednictvím smíchu uvolňuje. Existují pocity, které v nás zvyšují napětí a vzrušení. Mohou to být např. pocity strachu či zloby. Když příčina těchto pocitů pomine, dochází k uvolnění napětí smíchem. Stejně jako Borecký pokládá i Jan Orlický tuto teorii za jednu z hlavních příčin vzniku komična.³⁷

Co se týče teorie inkongruence, přikládá jí největší váhu Štěpán Vlašín. Podle něj se totiž komično uskutečňuje na „pozadí konfrontace dvou jevů.“ Hovoří o konfliktu ideálního a skutečného stavu, tedy toho, co by mělo být, a toho, co je. Jako hlavní příklady komična uvádí Vlašín dvojsmysly, porušení zvyklostí a nedorozumění. U všech těchto případů jde o odchylky od zaběhlé normy.³⁸ Sigmund Freud vidí též podstatu komiky ve srovnávání toho, jak bychom něco udělali my, a toho, jak to udělal někdo jiný. Toto tvrzení dokazuje zejména na komice nadměrných či neúčelných pohybů.³⁹ Tuto teorii však Freud velmi výstižně propojuje s teorií převahy. Upozorňuje na to, že pokud nějakou osobu či její chování srovnáváme s námi a tím ji shledáváme směšnou, zmocňuje se nás právě slastný pocit převahy nad dotyčnou osobou.⁴⁰ S teorií ambivalence se můžeme setkat též u Henriho Bergsona. Zdrojem komiky je podle Bergsona: „Oddat se působení ztuhlosti nebo získané rychlosti, říci, co jsme říci nechtěli, udělat, co jsme udělat nechtěli.“⁴¹ Celou podstatu komiky tedy vidí v roztržitosti a v nepružnosti těla či mysli. Smějeme se

³⁴ ORLICKÝ, J. Záhady komična : teorie komična, vtipu, gagu a smíchu. Praha : 2003.

³⁵ VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1977, s. 177.

³⁶ BORECKÝ, V. Teorie komiky. Praha : 2000. s. 139.

³⁷ ORLICKÝ, J. Záhady komična : teorie komična, vtipu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 28.

³⁸ VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1977, s. 177.

³⁹ FREUD, S. Totem a tabu; Vtip a jeho vztah k nevědomí: Tteoretická část. Praha : 1991, s.131.

⁴⁰ FREUD, S. Totem a tabu; Vtip a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část. Praha : 1991, s. 134.

⁴¹ BERGSON, H. Smích. Praha : 1993, s. 55.

nešikovnosti běžce, který zakopne o kámen a upadne. Pobaví nás roztržitost a mechanická tuhost, též automatismus lidského jednání a chování, které není schopno se rychle přizpůsobit nové situaci.⁴² Bergson tedy nepřímou souhlasí s tím, že komika spočívá právě v protichůdnosti dvou jevů či stavů. Něco se stane jinak, než očekáváme. Také Bečka vychází z Bergsonovy teorie o nepružnosti těla a ducha. Též podle něj je komický účinek vyvolaný nesrovnalostí. Skutečný stav je jiný, než by podle konvencí měl být.⁴³

Včetně těchto třech hlavních makroteorií komiky existuje řada dalších teorií. O tom se můžeme přesvědčit například u Jana Orlického. Mimo pocitů převahy, protikladu a uvolnění napětí představuje ještě dalších deset teorií. Žádná z těchto teorií však není přímou podstatou komična. Každá z nich je však podle autora jednou z jeho hlavních příčin. Jednou z nich je radost. Upozorňuje na to, že pocit převahy v nás nemusí vždy vzbuzovat pocit komična. U radostného pocitu převahy je však komický účinek zaručen.⁴⁴ Dále Orlický pracuje s teoriemi nerozumu, nesmyslu, svobody, neshody, porušení pravidla, vyřešení zmatku, nevhlednosti a chování na způsob dítěte.⁴⁵ Na takovýto typ chování, neboli infantilitu, můžeme narazit také u Boreckého a upozorňuje na ni též Freud. Stejně jako Bergson, řadí i Orlický mezi příčiny vzniku komična automatismus, neboli strojovost. Narozdíl od Bergsona mu ale nepřikládá tak velký význam.⁴⁶ Všechny tyto jevy spolu však souvisí, jsou spolu vzájemně propojeny, a můžeme je tedy zahrnout pod Boreckého tři hlavní makroteorie komiky.

Co se týče dělení komiky, pracují vybraní autoři s následujícím dělením. Nejúsporněji dělí komiku Štěpán Vlašín, a to na situační, slovní a charakterovou. Henri Bergson k tomuto výčtu navíc přidává komiku forem a pohybů. Trochu podrobnější dělení komiky rozpracovává Freud, který mimo již vypsanych druhů komiky hovoří též o komice jednání, komice charakteru, komice napodobení a komice sexuální a obscenní. Josef Václav Bečka dělí komiku nejprve na chtěnou a nechtěnou. Stejně dělení zaujímá i Borecký a Orlický. Při nechtěné komice je podle Bečky člověk objektem komiky, neboli její obětí. Následně vyvolaný smích okolí je pro něj ponížením. V případě chtěné komiky je komická osoba nikoliv objektem, ale subjektem komiky, neboť ji sama úmyslně vyvolává. Smích je pro tuto osobu odměnou. Příkladem chtěné komiky je již zmiňovaný humor. Ten dělí na myšlenkový, situační a slovní. Zdůrazňuje však, že se všechny typy

⁴² BERGSON, H. Smích. Praha : 1993, s. 18.

⁴³ BEČKA, V. J. Komika a humor v jazyce. *Naše řeč* [online] 2011 [cit. 20.10.2013].

Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3959>.

⁴⁴ ORLICKÝ, J. Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 42.

⁴⁵ ORLICKÝ, J. Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 56.

⁴⁶ ORLICKÝ, J. Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 52.

k sobě přibližují. Dále Bečka upozorňuje ještě na další význam záměrné komiky a konstatuje, že může sloužit jako prostředek zesměšnění nebo dokonce útoku. V druhém případě už se jedná o satiru.⁴⁷

Jan Orlický rozeznává šest kategorií komična, a sice komično vzhledu, jednání, situace, myšlenky, slova a charakteru.

Zaměřme se nyní na specifikaci vypsanych druhů komiky. Začněme komikou situační, na které se jednotně shodují všichni jmenovaní autoři. Jan Orlický popisuje situační komiku takto: „Komičnost zde tkví pouze ve vztahu člověka k druhým lidem nebo i předmětům jeho okolí, stručně řečeno v jeho postavení, situaci.“⁴⁸ Můžeme tedy říci, že komika situační představuje jistý stav, ve kterém se určitá osoba ocitá a projevuje se v něm způsobem, který v nás vyvolává komický efekt. Těž Freud rozumí situační komikou podmínky, za nichž se určitá osoba komicky projevuje. Uvedení osoby do komické situace pak chápe jako prostředek zesměšnění oné osoby.⁴⁹

Komika charakteru vychází z vlastností určitých osob. Většinou jsou to vlastnosti jako marnivost, lakota, hloupost aj. Komika pohybu spočívá v neúměrnosti či přehnanosti různých pohybů. Podle Bergsona jde také o neustále opakující se gesta a mechanické pohyby, které jsou neadekvátní dané situaci. Hovoří o nich ve spojitosti se svojí teorií mechanizace a ztuhlosti. Komika jednání vychází z komiky situační a charakterové. Komično napodobování spočívá v kopírování nebo parodování jiné osoby. Podle Freuda má charakter snižování. Čím je však napodobování věrnější, tím větší komický účinek v nás vyvolá.⁵⁰ Komično sexuální a obscénní vztahuje Freud především na náhodné obnažení a z toho vycházející zesměšnění.⁵¹ Myšlenková komika souvisí podle Orlického buď s naivitou myšlenek komického objektu nebo s jeho zesměšněním.⁵² Komično vzhledu se týká lidského vzhledu, jeho oblečení nebo jeho podobnosti někomu nebo něčemu jinému.⁵³ Komika slovní neboli jazyková je hlavním předmětem této práce a budeme se jí věnovat podrobněji v následujících částech práce.

Neexistuje jednotná definice komiky. Na základě výše uvedených teorií komiky však můžeme říci, že komika je soubor prostředků, které vyvolávají emoci, projevující se nejčastěji smíchem. Může být objevena pouze vyzrálým člověkem a může se týkat jen

⁴⁷ BEČKA, V. J. Komika a humor v jazyce. *Naše řeč* [online] 2011 [cit. 20.10.2013].

Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3959>

⁴⁸ ORLICKÝ, J. Záhady komična : teorie komična, vtípu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 77

⁴⁹ FREUD, S. Totem a tabu; Vtíp a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část. Praha : 1991, s. 130.

⁵⁰ FREUD, S. Totem a tabu; Vtíp a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část. Praha : 1991, s. 142.

⁵¹ FREUD, S. Totem a tabu: Vtíp a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část. Praha : 1991, s. 151.

⁵² ORLICKÝ, J. Záhady komična: teorie komična, vtípu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 78.

⁵³ ORLICKÝ, J. Záhady komična: teorie komična, vtípu, gagu a smíchu. Praha : 2003, s. 75.

lidí a jevů, které jsou lidmi poznamenané. Jejimi výrazovými prostředky jsou např. vtípy, karikatury, ironie aj.

Vznik komiky může mít mnoho příčin. Hlavní příčinou je kontrast mezi představou a realitou. Případy, kdy se stane něco jiného, než očekáváme, mohou být způsobeny automatismem lidského jednání a chování, ztuhlostí pohybů nebo myšlenek nebo nesrovnalostí ve vzhledu, myšlení, chování a jiných lidských vlastností. Dalšími častými příčinami vzniku komiky jsou pocit převahy nad někým nebo nad něčím a uvolnění napětí. Komický efekt může vzniknout také infantilním chováním, což však stejně jako mnoho dalších možných příčin můžeme zařadit pod tři hlavní makroteorie komiky.

Komika je závislá na momentálním psychickém a tělesném stavu, charakteru a národnosti lidí. Při vzniku komiky hrají významnou roli city. Některé ji podporují (škodolibost), jiné naopak její účinek značně zeslabují. Takovým citem je především soucit. Vznik komiky je dále podmíněn vhodnými sociálními podmínkami a vlastnostmi komického objektu. Komično je též umocňováno něčí spoluúčastí a vztahem ke komickému subjektu.

Základní dělení komiky je na chtěnou a nechtěnou. V případě nechtěné neboli nezáměrné komiky může být komický účinek vyvolán naivitou a nepružností lidského myšlení a chování. Komiky chtěné dosahujeme prostřednictvím ironie, dvojsmyslů a absurdity. Co se týče komiky záměrné, nazýváme ji obecně humorem. Humor vyjadřuje náš postoj k životu. Je to způsob, kterým můžeme řešit naše starosti a problémy. Humor a komika slouží jako prostředky uvolnění a odreagování. Vyvolávají v nás pocity převahy nad někým nebo nad něčím a vzbuzují dobrou náladu. Komika může být však používána i k útoku na jinou osobu nebo k zesměšnění oné osoby.

Komiku dělíme dále na situační, slovní, a charakterovou. Situační komika je vyvolávána komickým jednáním osoby v určitém prostředí a za určitých podmínek. Komika charakterová je ovlivněna vlastnostmi komických objektů a jejich povahou. S komikou slovní se budeme podrobněji zabývat v následující části práce.

3 Jazyková komika

Radko Pytlík vymezuje jazykovou komiku takto: „Komika slov neboli komika jazyková je humor, založený výlučně na povaze výrazových prostředků.“ Dále se Pytlík zmiňuje o tom, že jazyková komika je obecně nazývána jako hra se slovy. Pytlík zároveň dodává, že je to pouze její zvláštní druh.⁵⁴ Jazyková komika se týká jak mluvené, tak psané řeči. Pro naše účely se zaměříme na komiku projevů mluvených, kam podle Pytlíka patří především vady artikulace a výslovnosti.

Sigmund Freud chápe slovní komiku jako komiku založenou především na obměňování frází. Hovoří o rozdílu mezi očekáváním a realitou, neboli již zmiňované makroteorii inkongruence.⁵⁵ Stejný přístup zaujímá také Henri Bergson. Též on spatřuje komiku slov v nesmyslu, který se objevuje ve vžitých frázích. Velmi účinným prostředkem komiky slov je tedy podle něj absurdita.⁵⁶

Bohuslav Brouk ve své estetické studii o jazykové komice uvádí: „Jazykovou komiku je možno definovat jakožto komiku jazykových projevů, která vyvěrá ze zvláštní povahy výrazových prostředků.“⁵⁷ Kvalita jazykové komiky je podle něj závislá na „kvalitě výrazového materiálu“⁵⁸ Ladislav Dvorský navíc klade důraz na to, že tytéž jazykové prostředky nemusí vždy a v každé situaci komický efekt vyvolat, záleží na kontextu. Odmítá je posuzovat izolovaně.⁵⁹

Jazyková komika se málokdy objevuje samostatně. To zdůrazňuje také Radko Pytlík. Konstatuje, že jazyková komika je často spjata s dalšími druhy komiky, především s komikou situační a myšlenkovou.⁶⁰

Bohuslav Brouk se též zmiňuje o komice situační, kterou od komiky jazykové odděluje. Zamítá však rozlišování komiky jazykové a myšlenkové, „jelikož mnohý komický úsudek, mnohá komická myšlenka děkuje za svůj vznik jediné specifické povaze výrazových prostředků.“⁶¹ Vztah komiky situační a jazykové vysvětluje Brouk tím, že různé situace jsou a budou vždy komické, ať už k jejich vyličení použijeme jakýchkoliv jazykových prostředků. Určité jazykové prostředky mohou však i ze zcela nekomické situace udělat situaci komickou.

⁵⁴ PYTLÍK, R. Malá encyklopedie českého humoru. Praha: 1982. s. 119.

⁵⁵ FREUD, S. Totem a tabu: Vtip a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část. Praha: 1991, s. 146-147.

⁵⁶ BERGSON, H. Smích. Praha: 1993, s. 55.

⁵⁷ BROUK, B. Jazyková komika : estetická studie. Praha : 1941, s. 9.

⁵⁸ BROUK, B. Jazyková komika : estetická studie. Praha : 1941, s. 9.

⁵⁹ DVORSKÝ, L. Repetitorium jazykové komiky. Brno : 1984, s. 12-13

⁶⁰ PYTLÍK, R. Malá encyklopedie českého humoru. Praha: 1982, s.120.

⁶¹ BROUK, B. Jazyková komika : estetická studie. Praha : 1941, s. 17.

Mezi specifické prostředky jazykové komiky patří podle Broukvy Jazykové komiky chyby ve výslovnosti, artikulaci, komolení cizích slov, používání kakofonických (nelibozvučných) slov, archaismů, neologismů, dětské řeči, dialektů, nadávek, obecně hovorových slov nebo naopak příliš spisovných tam, kde se nehodí. Dále to může být jazyk vědecký, básnický, rýmy, komické metafory, hry se jmény a využívání stejnojmennosti a mnohoznačnosti slov.

Ladislav Dvorský vychází při jejím dělení z Brouka. Pracuje však také ještě s výkyvy v bohatosti slovníku, a upozorňuje také na eufemismy, dysfemismy, vulgarismy, synonyma, antonyma, ironii, obměňování frazeologismů, přirovnání, komická jména a příjmení. Jazykovou komiku můžeme podle něj najít i ve skladbě a tvoření slov. Připomíná, že i v jazykové oblasti se můžeme setkat s komikou nechtěnou. Ta je způsobena především nesprávnou interpretací recipienta. Příkladem takové nechtěné jazykové komiky mohou být tzv. školní perličky.⁶² V naší práci se ale zaměříme především na jazykovou komiku záměrnou.

V další kapitole budeme zjišťovat, kterých z prvků jazykové komiky je ve vybraných filmech využíváno, a budeme se jimi zabývat podrobněji. Výchozí literaturou pro nás budou právě publikace právě Bohuslava Brouka a Ladislava Dvorského, jejichž dělení jazykové komiky je velmi podrobné a obsáhlé. K vysvětlení jednotlivých pojmů nám poslouží též Vlašínův Slovník literární teorie.

⁶² Nejčastěji poznámky dvojmyslného typu, např: „Běhá po třídě a zvrací židličky.“

3.1 Analýza jazykové komiky vybraných filmů

Burianova komika je velmi originální a nezaměnitelná. Diváci se mu smáli již při jeho vstupu na pódium. Byl mistrem mimiky a hereckého umění. To, co však umocňovalo jeho úspěch, byl jazykový projev. Jeho jazyková komika spočívala především v její jednoduchosti a srozumitelnosti. Zajisté také v jeho obecné, někdy až hrubě nespisovné češtině. Mimo to však uměl Burian pracovat i s nejrůznějšími jazykovými prostředky. Proto byl jeho projev tak rozmanitý a originální. Při popisu dějů jednotlivých filmů jsme se již zmínili, o některých prvcích jazykové komiky, které se ve vybraných filmech objevily. V této kapitole se budeme podrobně zabývat vybranými jazykovými prostředky, se kterými Burian obvykle pracoval a kterými dokázal u svých diváků vyvolávat až záchvaty smíchu.

Absurdita

Jedním z druhu humoru, který Burian dokáže bravurně využívat, je humor absurdní (protismyslný, nesmyslný). Umí ho však podávat se samozřejmostí sobě vlastní. Z vybraných filmů se nejčastěji s absurditou setkáme v komedii *U pokladny stál*. Nejprve v nemocenské pojišťovně, kde Kryštof Rozruch žádá výměnu zubů za bahno. Rozruch: „*Tak si vezte zuby a dejte mi bahno!*“ Úředník: „*Ale, pane, to je vyloučeno, úředně Vám byly přiděleny zuby, tak máte zuby.*“ Rozruch: „*Krucinál, ale teď toho mám už ale opravdu dost! To jste mě zrovna tak mohli dát skleněný voko, a já jsem si kvůli němu musel na čele nechat extra vydlabat d'ulíček!*“

V lázních, ve snaze ukrýt se vleze Rozruch do vodní lázně oblečený. Když ho tam doktor Bruner objeví, překvapeně se ptá: „*Pane kolego, vy se koupáte v šatech?*“ Rozruch: „*No, já jsem drobet nastydlej, víte?*“

Velmi komicky na nás působí situace, kdy Rozruch záměrně velmi nešetrně ošetřuje pana radu. Když ho má operovat, ptá se ho: „*Budete chtít uspat?*“ Rada Pěna: „*Prosil bych vás.*“ Rozruch: „*Jakej budete chtít spánek? Železnej nebo dřevěnej?*“ Rada Pěna: „*No, jaký je v tom rozdíl?*“ Rozruch: „*No dřevěnej je paličkou a železnej je kladivem, tak si vyberte!*“ Rada Pěna: „*No, já to nechám na vás.*“ Později do něj páčí injekci, načež se Pěna podiví: „*Tak to je ta injekce?*“ Rozruch: „*Ne, ne! To jsem si teprv dělal díрку.*“

Následně se chystá na operaci prstu, přinese kbelík a pedálem jej otevře. Rada Pěna: „*N-n-na co to je?*“ Rozruch: „*Tam házím prsty.*“

V komedii **Provdám svou ženu** prohlásí pan Ducánek, profesor botaniky, pyšně: „*Pět neděl, tři měsíce, dvanáct hodin a šest let to trvalo, nežli se mně podařilo přeměnit masožravou rostlinu v absolutního vegetariána.*“ Když pro Ducánka přijde do jeho bytu četník, aby ho zatkl za krádež kola, poroučí nešťastný Ducánek Veronice, která přichází s večerí: „*Odnete to domovníkovým dětem.*“ Veronika: „*Ale oni nemají žádné!*“ Ducánek: „*Třeba budou mít.*“

V komedii **Přednosta stanice** si cestující Pepička kupuje u falešného přednosta Ťopky lístek na vlak a chce vrátit zbytek peněz zpátky, načež ji Ťopka odbude slovy: „*Dráha zpátky nedává, to bysme teprv nic nevydělali.*“

Dysfemismy

Klasickým případem humoru Vlasy Buriana jsou citově zabarvená slova, především negativního smyslu. Podle Vlašina jsou dysfemismy protiklady eufemismů. Zatímco eufemismy obsah výpovědi zjemňují, dysfemismy činí pravý opak. Jsou to často hrubé výrazy, nadávky aj. Vlašín dále konstatuje: „Dysfemismus se užívá v emocionálně zabarvené řeči k vyjádření odporu, rozhořčení, nenávisti ap; někdy i k zastírání citů opačného charakteru (např. ostych, dojetí).“⁶³

Burian užívá nejčastěji dysfemismy k vyjádření negativního postoje k nenáviděným, nadutým nebo povýšeným osobám. Tak je tomu např. v případě filmu **U pokladny stál**, kde s Rozruchem jednají úředníci v nemocenské pojišťovně velmi neochotně, a dojde tak i k hádce. Úředník: „*Pane, žádám Vás, abyste si na mě neotvíral ta svá nevy máchaná ústa, ano?*“ Rozruch: „*Já nemám ústa já mám hubu!*“

Ve filmu **To neznáte Hadimršku** se při rozhovoru Hadimršky a pana Zlatníka ve firmě ozve rámus z vedlejší kanceláře, kde pan Puntík nacvičuje se zaměstnanci aplaus pro večerní představení zpěvačky Angory. Rozzuřený Hadimrška vyrazí na zaměstnance a křičí: „*Jak si to vlastně představujete, tady dělat takovej rámus! Co to děláte!*“ Pan Puntík omluvně: „*My tu plácáme.*“ Hadimrška: „*Plácáme, já vám mně se zdá budu plácát, ale na hubu!*“

⁶³ VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1977, s.87.

Vcelku drsně vyjadřuje hlavní postava svůj vztah ke zpěvačce Angoře. Hadimrška: „*Já nejím vejce ze strachu, že je tam kuře, ale ta Angora ta zhebne pod mejma rukama!*“ Podobně dysfemisuje Hadimrška věnec květin, který pro Angoru připravuje sluha Puntík: „*Takovou zeleninu budete kupovat takový bláznivý holce, kdybyste si radši koupili něco teplýho na krk nebo do žaludku!*“

Rovněž v komedii ***Ducháček to zařídí*** si svědomitý Ducháček neodpustí pohrdavé narážky na rodinu Rispaldiců. Když mu doktor Faulner vypráví o studiích bratra jeho milované slečny Julie, říká: „*Má před sebou nejkrásnější budoucnost. Studia agronomní.*“ Ducháček si splete agronomii s astronomií a pohrdavě odvětlí: „*To je toho, celý noce koukat skrz rouru na hvězdy, jestli má velkej vůz napumpovaný gummy.*“ Při rozhovoru Faulnera se slečnou Julií si zase rozhořčeně povídá pro sebe. Julie k Faulnerovi: „*Když jsem byla malá holčička, tak jsem si vždycky hrozně přála mít zlaté rybičky.*“ Ducháček pro sebe: „*Já bych jí dal zavináče.*“ Julie : „*A právě tak, a snad ještě o něco víc, toužím teď po autu.*“ Ducháček: „*Škoda, že vyrostla!*“

Homonyma a homofony

Oblíbeným prostředkem jazykové komiky jsou slova, která stejně znějí, ale mají úplně jiný význam. Při rozhovorech dochází tak často ke komickým nedorozuměním. Výjimkou nejsou ani Burianovy filmy.

V komedii ***Ducháček to zařídí***, podává Ducháček informace o svém šéfovi, advokátovi Faulnerovi, po kterém je shánka: „*Pan doktor tady není, pan doktor tady nemá žádné stání - von má stání u soudu.*“

Ve filmu ***Provdám svou ženu***, hájí pan Merhaut snoubence své dcery, kterou chce za něj, mimo jiné z finančních důvodů, provdat: „*Zdědil prý po nějaké tetě zámek.*“ Ducánek: „*Leda od kufru!*“ Ve stejném filmu se objeví i homofon, což je slovo, které stejně zní, ale píše se jinak. Ducánek se plíží k šatně zpěvačky Marion, která volá na svoji asistentku Bertu: „*Berto!*“ Ducánek: „*To beru!*“

Když v ***Přednostovi stanice*** zjistí šéfkuchař Hejhal, že pan Ťopka nemá ani korunu na zaplacení útraty v jeho restauraci, ptá se ho: „*Nemáte náhodou u sebe něco, co by se dalo vycenit?*“ Načeš mu Ťopka drze odpoví: „*No to mám, zuby!*“ Když se pan Ťopka potká s panem statkářem, který před svojí ženou utekl z restaurace, kde Ťopka také byl, oboří se na něj: „*Vy jste ten, co se vždycky nají a potom neplatí!*“ Statkář překvapeně: „*No*

dovolte...!“ Ťopka: „*Já to řeknu vaší paní a ta vám to sakra spočítá!*“ I zde se můžeme setkat také s jedním homofonem, a to v situaci, kdy si Ťopka čte v restauraci jídelní lístek: „*Skopová pečeně, skopová – kdo to zkopal?*“ Číšnice Pepička: „*Pan šéf.*“

Komická situace se přihodí též v komedii *U pokladny stál*. Rozruch si všimne tápajícího pana Klůcka a ptá se ho: „*Co tady hledáte?*“ Klůcek: „*Tady jsem měl doutník.*“ Kryštof Rozruch: „*Tak proč ho tady necháváte, vy Kubo?*“ Klůcek: „*To nebylo Kubo, to bylo Portorico.*“ Když Rozruch ošetřuje panu radovi jeho naražený prst, prohlásí: „*Tak to se bude muset řezat.*“ Rada Pěna: „*Řezat?*“ Rozruch: „*No jo, řezat.*“ Rada Pěna: „*Řezat? Vyloučeno. Mě ještě neřezali!*“ Rozruch: „*Tak to je ta chyba právě, kdyby vás byli řezali od malička, tak to to bejvalo na vás dobře.*“

V těžce komedii se rovněž setkáme s homofonem, když doktor Bruner Rozruchovi nabízí, že ho sveze do lázní svým autem. Bruner: „*Já vás vezmu vozem.*“ Rozruch: „*Vy se mnou praštíte vo zem?*“

Ironie

O tom, že ironie je jedním z nejčastějších prostředků k dosažení komického účinku, se i v Burianových komediích můžeme velmi rychle přesvědčit. Velký význam jí přikládal již Borecký ve své Teorii komiky. Charakterizoval ji jako: „*Umění říci něco, aniž by to bylo skutečně vysloveno.*“⁶⁴ Borecký se rovněž zmiňuje o tom, že ironie má svou podstatu v opaku toho, co říká. Za chválou se tak může ukrývat kritika, za vážností směšnost apod.

Podle Vlašínova Slovníku literární teorie nese ironie svůj název podle jména řeckého hrdiny Eiróna, který využíval chytrosti a vtipu proti svému vychloubačnému protivníkovi Aladzónovi. Dále Vlašín konstatuje, že ironie se využívalo jak v řeckých komediích, tak i tragédiích. Byla vždy prostředkem výsměchu, který skrývala za vážností.⁶⁵

Ani upřímný a přímý Vlasta Burian se ironii často neubrání. Využívá ji však s patřičnou lehkostí a komický efekt je u ní vždy nesporný. Ve filmu *To neznáte Hadimršku* se zpěvačka Angora snaží zapůsobit na Hadimrškovy city vyprávěním o svém životě. Angora: „*Neměla jsem ni matky, ni otce.*“ Hadimrška (pohrdavě): „*Vy jste asi někomu vyšla v křížovce.*“

Ve filmu *Ducháček to zařídí* vypráví zamilovaný doktor Faulkner, který neoblomně hájí členy rodiny své milované Julie, Ducháčkovi o Juliině bratrovi, který studuje

⁶⁴ BORECKÝ, V. Teorie komiky. Praha : 2000, s. 30.

⁶⁵ VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1977, s.159.

agronomii. Faulkner: „*Já říkám agronomie – věda zemědělská. A to on studuje.*“ Ducháček: „*A aby toho tak nechal, to bysme měli napřesrok vo todle voves kratší.*“

S případem užití ironie se setkáme i v komedii **Provdám svou ženu**, a to hned dvakrát. Když služebná Veronika najde brýle roztržitého profesora Ducánka v akváriu, ptá se překvapeně: „*Propánečka...a jak se tam dostaly?*“ Profesor: „*To také nechápu. Jsou jen dvě možnosti. Buď tam spadly ze shora, a nebo se podhrabaly.*“ Též v situaci, kdy přijdou profesorovi Ducánkovi domů květiny, které si nechala poslat jeho žena Lucy, se Ducánek oboří na poslíčka: „*K dnešní premiéře božské Lucy. Podívejte, človíčku zlatý, květinářský, vypadám snad jako nějaká božská Lucy?*“

Další dva příklady Burianovy ironie najdeme ve filmu **U pokladny stál**. V kanceláři nemocenské pojišťovny se pan rada líbá s Věrou za novinami. Rozruch jde kolem a projeví odpor k psaní v novinách. Pan rada si ovšem myslí, že projevuje odpor k němu a Věře, načež mu Rozruch oponuje, že reagoval na článek v novinách. Pan rada: „*Tak vy jste hovořil o pivu?*“ Rozruch: „*No, o čempak jiným?*“ Pan rada: „*Ne, prosím. Já jsem se domníval, že jste chtěl mě a onu dámu zesměšnit.*“ Rozruch: „*Ale mně je přece úplně lhostejno, v jaký měně vám ta slečinka vyplácí nemocenskou podporu. Jen když vám to dělá dobře!*“

Při rozhovoru s doktorem Brunerem zase Rozruch povídá: „*Já nevím, co lidi proti těm nemocenským pokladnám mají. Třeba mýho dědečka vyléčila pokladna dokonale.*“ Doktor Bruner: „*Ale. Copak mu bylo?*“ Rozruch: „*On byl idealista.*“

Jména

Téměř v každém Burianově filmu narazíme na komicky příznaková jména a příjmení, která hlavním postavám patří. Tato jména nás snadno přesvědčí o tom, že jsou vymyšlená, neboť se u nás běžně nevyskytují. Dvorský ve svém Repetitoriu jazykové komiky uvádí, že vymyšlená komická příjmení vznikají již v antické komedii. Staří Řekové volili jména podle vlastností dotyčných osob. Co se týče české literatury, pracoval s komickými jmény např. Komenský.⁶⁶

Mezi nejneobvyklejší jména, která se ve vybraných filmech vyskytují, patří např: *Kryštof Rozruch, Pan Ťopka, docent Ducánek, firma Tintítka* aj. Někdy se takto překvapivě jméno objeví už v názvu filmu, jako v případě komedie **To neznáte Hadimršku**. Hlavní

⁶⁶ DVORSKÝ, L. Repetitorium jazykové komiky. Brno : 1984, s.135.

představitel *Popelec Hadimrška* zde navíc podtrhne komický účinek svého jména, když sám sebe uvede při vstupu do vily pobídkou „*kupředu hádě*“.

V. Burian dokáže navíc komicky příznakových příjmení vtipně využívat. Ve zmíněném filmu se rozzlobený sluha majitele firmy, pan Puntík, oboří na Hadimršku se slovy: „*Co si to dovolujete? Já jsem Puntík!*“ Načež Hadimrška pohotově reaguje: „*Když jste puntík, tak patříte za větu a nebo k boudě!*“

Podobná situace se přihodí ve filmu *Ducháček to zařídí*, kdy za úředníkem Ducháčkem přijde klient jménem *Josef Zmok* s jistou žádostí a odehraje se mezi nimi následující rozhovor. Ducháček: „*Tak, copak vám se přihodilo?*“ Pan Zmok: „*Já jsem Zmok.*“ Ducháček: „*Kvůli tomu jdete k advokátovi?*“ Pan Zmok: „*Josef Zmok.*“ Ducháček: „*Tak kterež zmok? Vy jste zmok, Josef zmok...*“

V další z vybraných komedií, *Přednosta stanice*, využije Burian neobvyklého příjmení inspektora *Kokrhela* k jeho zesměšnění. Inspektor Kokrhel: „*Jsem Kokrhel!*“ pan Āopka: „*Vás nosila moje babička na hlavě.*“

Nadávky, urážky a přezdívky

Nadávky a urážky jsou v Burianových filmech poměrně častým jevem. Podle Dvorského jsou nadávky „hrubé a urážlivé metafory užitě k pojmenování osoby.“⁶⁷ Dále Dvorský upozorňuje na tenkou hranici mezi drastickými (vulgárními) a komickými nadávkami, zbavené hrubého a vulgárního smyslu.

O Burianových nadávkách nemůžeme zcela jednoznačně tvrdit, že jsou naprosto nevinné a neurážlivé. Zároveň v nás však nevzbuzují odpor ani pohoršení. Naopak jsou často velmi originální a dosud neslýchané, tudíž je zde komický efekt zaručený. Tak např. Kryštof Rozruch ve filmu *U pokladny* stál používá nadávky vcelku neotřelé. Nesnižuje jimi lidskou důstojnost, ale přitom dobře útočí na slabá místa dotyčných osob. Úředníci v nemocenské pojišťovně ho rozzlobí natolik, že za nimi při odchodu zvolá: „*Čert mi byl tohle dlužen, vy huheloti!*“ Rovněž jeho rozhovor s radou Pěnou je značně komický. Pěna: „*Říká vám něco jméno gremiální rada Pěna?*“ Rozruch: „*No jéje, to je pěkej bambula!*“ Pěna: „*Pane, ten bambula stojí před vámi!*“ Rozruch: „*Tak jsem se přece nemejlil! Akorát jsem si vás představoval holohlavýho, a vy zatím máte paruku.*“

⁶⁷ DVORSKÝ, L. Repetitorium jazykové komiky. Brno : 1984, s. 77.

V lázních nastane situace, kdy se Paní Hronová, matka Věry, představuje radovi Pěnovi. Paní Hronová: „*Hronová, vdova po berním exekutorovi.*“ Rozruch: „*No, to se máte čím chlubit!*“

V komedii ***Ducháček to zařídí*** se Ducháčkovi podaří tímto telefonátem urazit majitele firmy, od které si potřebuje půjčit peníze. Ducháček: „...*já vim, že sou dva...no, ten, co chodí k nám...co vypadá jak vopice...no, jak mu říkáme Tarzan...jo, my sme spojený...slečna to předala, já nevěděl...*“

Ve filmu ***To neznáte Hadimršku*** se hlavnímu představiteli podaří vyřknout hned několik vcelku komických nadávek. Po hádce se sluhou Puntíkem a následném objasnění situace proběhne mezi Puntíkem a svérázným Hadimrškou rozhovor, při kterém se nelze neusmát: pan Puntík: „*Račte prominout, já jsem starej člověk...*“ Hadimrška: „*Starej blbec jste!*“ Snoubenku pana Zlatníka nazve Hadimrška pro změnu velice originálně, a to „*škeblí rybičnou.*“ Když se zpěvačka Mici Angora směje jeho vtipným poznámkám, oboří se na ni Hadimrška: „*Co se smějete, vy labuť?*“ Angora: „*Jaká labuť?*“ Hadimrška: „*No já vám nechci říct, huso!*“

Novotvary a slova blížká

Ve své spontánnosti Burian často překvapil dosud neužitými slovy a také aktualizací vžitých frází. V jeho filmech se vyskytují dva neologismy. Neologismy jsou podle Slovníku literární teorie nová slova, jejichž hlavním účelem v umělecké literatuře je originalita.⁶⁸ Dvorský upozorňuje na to, že se tato slova dále nerozšiřují a zůstávají jen v konkrétním díle autora, který je vytvořil.⁶⁹ Mezi novotvary řadíme také slova, která svým významem vyznívají jako slangová, neotřelá, ožívují text a je pro ně specifická emocionalita.

Ve filmu ***To neznáte Hadimršku*** použil Burian v rozhovoru se zpěvačkou Angorou výraz „*vyelektroluxuju*“ ve smyslu vyhodím, vystrnadím, vyštvu apod. V ***Ducháček to zařídí*** se objevuje zkratka **ZDRDODUCH**, což mělo znamenat „*zdravotní dovolená Ducháček*“. V obou těchto filmech se také setkáme s aktualizací frazeologismů. Diváci očekávající běžnou, všeobecně známou frázi zažijí při její náhlé změně moment překvapení, a tím vznikne i značný komický efekt. Když dává Ducháček Faulknerovi výpověď, ptá se doktor Faulkner rozhořčeně: „*Ducháčku, co to má znamenat?*“ Ducháček:

⁶⁸ VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1984, s. 245.

⁶⁹ DVORSKÝ, L. Repetitorium jazykové komiky. Brno : 1984, s. 63.

„*To znamená veni, vidi, vici*“. Faulkner: „*Nerozumím*“. Ducháček: „*Přišel jsem, viděl jsem, ale zblbnul jsem!*“

Ve filmu *To neznáte Hadimršku* radí Pan Zlatník Hadimršskovi, aby šel na večerní představení slečny Angory. Zlatník: „*Buďte přeci společenský a veselý*“. Hadimrška: „*Já jsem pane veselý a hravý jako dítě, já si vyhraju s lístkem vod tramvaje celý vodpoledne, ale jak jsem ve službě, tak jsem čuba baskervillská!*“

O tom, jak dokáže Burian již vžitá a běžně používaná slova oživit a dát jim svá nová, originální pojmenování, se přesvědčíme i v těchto případech: pro lhůtu čekací použil ve filmu *Ducháček to zařídí* výraz „*čekačka*“, v *To neznáte Hadimršku* označil kabaretní hvězdu Angoru jako „*tanečníci, čili hopsandu*“ a v komedii *U pokladny stál* říká patalogovi „*paťas*“ a primářovi „*primča*“.

Obrazná pojmenování

Mezi tropy, které jazyková komika v hojném počtu využívá, patří také metonymie (přenesené pojmenování na základě věcné spojitosti) a metafory. Podle Slovníku literární teorie souvisí metafory s přirovnáním (o tom se ještě zmíníme níže). Místo toho, aby však přirovnávala člena A ke členu B, nahrazuje člena A jiným druhem z různých oblastí, a to na základě nějaké překvapivé podobnosti. Tato podobnost se týká především vzhledu a vlastností.⁷⁰ L. Dvorský uvádí: „*Komický účín metafory (přeneseného pojmenování) může vyplynout ze dvou příčin: buď je metaforické pojmenování zvoleno na základě komické podobnosti původní představy s přeneseným pojmenováním, nebo se přenesený význam chápe (k chápání předkládá) coby nepřenesený.*“⁷¹ U Buriana se objevují oba tyto případy. Především chápání obrazného pojmenování neobrazně je pro Buriana charakteristické, neboť se objevuje v každém ze zkoumaných filmů. Využíváním tohoto jevu dosahuje hlavní postava včetně zmatení svého okolí také značného komického efektu.

První takovou situaci můžeme pozorovat hned v úvodu filmu *Ducháček to zařídí*. Jeden z úředníků seznamuje Ducháčka s případem manželů Rabasových: „*To je pan*

⁷⁰ VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1977, s. 225.

⁷¹ DVORSKÝ, L. Repetitorium jazykové komiky. Brno : 1984, s. 98.

Rabas, vyložený rozvod, jeho paní mu rozbila o hlavu lahev vína.“ Ducháček: „*Doufam, že to bylo víno lehký.*“ Paní Rabasová: „*Bohužel, tu ženskou jsem mu z hlavy nevyrazila.*“

V **Provdám svou ženu** varuje profesor Ducánek služebnou Veroniku: „*Nepřibližujte se k té rostlině. Je to psí víno a já jsem tomu naočkoval vzteklinu!*“ Když Ducánek naléhá na Merhauta, aby se zbavil snoubence své dcery, upozorní ho Merhaut: „*Nezdá se ti, že zacházíš příliš daleko?*“ Nato se Ducánek vyděšeně podívá, kde stojí a podívá se: „*Sem se nesmí?*“ Takto zase probíhá rozhovor mezi Ducánkem a zpěvačkou Marion. Ducánek: „*A jak vlastně vypadá váš pan manžel?*“ Marion: „*Ted' po našem smíření úžasně, učiněný beránek!*“ Ducánek s naprosto vážným výrazem vzdychne: „*Chudák, a jak často ho do roka strháte?*“

Zábavná je rovněž scéna v **Přednostovi stanice**, když si pan Āopka prohlíží jídelní lístek. Āopka: „*A jaký je moučník?*“ Pepička: „*Jablka v županu.*“ Āopka: „*V županu? A jak je to se šňůrama?*“ Pepička: „*No v županu to je...*“ Āopka: „*Dejte mě radši nahatý, jo?*“

Spořivý Hadimrška oznamuje panu Zlatníkovi: „*Ta přítelkyni, kterou máte, se pustí k vodě!*“ Pan Zlatník: „*To nepůjde tak rychle.*“ Hadimrška: „*Tak jí vemte k Svatojánskejm proudům, tam teče čerstvá!*“

Také v komedii **U pokladny stál** chápe Burian, coby Kryštof Rozruch, velmi často obrazná pojmenování neobrazně. V nemocenské pojišťovně, kam přijde reklamovat svůj nedávno obdržený umělý chrup, se snaží jednomu z úředníků velice obšírně vysvětlit, kdo je a co zde žádá. Netrpělivý úředník ho marně nabádá, aby byl stručný, a nakonec ho vyzývá: „*Račte ke kořenu!*“ Rozruch: „*Voni ale říkali, abych šel k vám, vy jste kořen?*“ Rovněž se mu zde podaří řádně vytočit pana radu. Rada Pěna (výhružně): „*Dejte si pozor, mám dlouhé prsty!*“ Rozruch: „*Tak to byste báječně vohledával slepice.*“ Rada Pěna: „*Pane, chcete aby mě ranila mrtvice?*“ Rozruch: „*No, jestli to nedá velkou ránu, tak proč ne?*“ V lázních si Rozruchovi stěžuje paní Hronová: „*Mám takový zvláštní pocit, jako když mi najednou z hlavy vyrůstá strom.*“ Kryštof Rozruch: „*Strom? A úplně máte pocit...vítr taky takhle s váma cloumá? A taky brabci na vás, taky sedaj na vás brabci? A prosim vás, mohla byste mi říct, jakýho druhu ten strom je?*“ Paní Hronová: „*Jabloň je to.*“ Rozruch: „*Tak to máte fajn, to máte ohromný, to se můžete dycky česat až na podzim!*“ V hotelu přijde paní Hronová náhle na to, s kým se její dcera stýká, a prohlásí s úlevou: „*Už jsem si myslela, že si moje dítě začalo s nějakým nezodpovědným zelenáčem.*“ Rozruch to komentuje slovy: „*Kdepak. Ten je vybarvenej!*“

Při hádce s jedním z lékařů v nemocnici je Rozruchovi vyhrožováno: „*Já vás na něco upozorňuju! Kdybyste mi odpíral poslušnost, byl bych nucen to hlásit výš!*“ Rozruch: „*Prosim, hlaste to třeba u hromosvodu, do toho mi nic není!*“

Včetně své osvědčené metody chápat obrazná pojmenování neobrazně dokáže Burian pobavit i svými vymyšlenými a překvapivými metaforami. Tak např. když se profesor Ducánek v *Provdám svou ženu* snaží dohodit svou ženu baronu Studenému, oboří se na něj baron, že jeho ženu nechce, i kdyby mu ji pozlatil. Ducánek však ve svém úsilí neustává. Ducánek zoufale: „*A nestačí vám, že má stříbrné lišky, měděné vlasy, k tomu železnou vůli, kamenné srdce, pane, vždyť to je žena pro mineraloga, ne pro botanika!*“

Odborný jazyk

I odborná slova mohou působit velmi komicky a vzbuzovat v nás smích, především jsou-li využita v kontextu, do něhož zdánlivě nezapadají a nehodí se. Např. v běžných dorozumívacích situacích jsou tato slova velmi nápadná. Burian využíval odborného jazyka samozřejmě po svém. Používal často slovní obraty, které měly působit vznešeně, ale místo toho byl jejich účinek komický, především z důvodu jejich neobvyklosti. A to byl právě jeho záměr.

Takového odborného jazyka využívá Burian velmi často ve filmu *Provdám svou ženu*, kde hraje intelektuálně zaměřeného profesora botaniky Ducánka. Často zde kárá svoji služebnou Veroniku, aby se vyjadřovala kultivovaněji. Ducánek: „*Kam jdete?*“ Veronika: „*Letím do trhu!*“ Ducánek důrazně: „*Odcházím do tržnice!*“ Načež ho Veronika paroduje se stejným důrazem: „*Odcházím do tržnice.*“ Jiný případ. Veronika: „*Pane docente, tady na té cedulce.*“ Ducánek: „*Na té cedulce....na tom lístečku!*“ Veronika: „*Tak na tom lístečku je sesumírováno, co máte nakoupit.*“ Ducánek: „*Sesumírováno...sestaveno!*“

V situaci, kdy přijdou k profesorovi domů objednané květiny, vyhazuje poslíčka: „*Vemte si ten váš botanický omyl a hleďte diskrétně zmizet.*“ K Veronice potom: „*Vyprovodte toho pána otvorem dveřním.*“

Zaměstnání své ženy Lucy, která tančí a zpívá v divadle, nazve Ducánek „*uměním hopsacím.*“ V „*Ducháček to zařídí*“ hovoří Ducháček ke slečně Julii: „*Co vám teď povím, může dáma vyslechnout jen ve stavu sedacím!*“

Přirovnání

Dalšími z výsledků Burianovy spontánnosti a bezprostřednosti ve zkoumaných filmech jsou jeho originální přirovnání. Přirovnání je definováno jako „stylistický prostředek opisného vyjádření, jehož účelem je vytknout některé vlastnosti nebo stránky určitého jevu, věci, osoby nebo představy. Přirovnání je založeno na jednom ze základních postupů poznávacího procesu, na srovnání.“⁷²

Tento výrazový prostředek je v jazykové komice Vlasty Buriana velmi častý. Podle Dvorského se skládá ze tří hlavních komponentů. První z nich je ten, který se přirovnává (A), druhý je ten, ke kterému se přirovnává (B) a třetí je to, co mají oba členy společné (C). Jako příklad uvádí výraz „ta věta je dlouhá jako Lovosovice“, kde členem A je ta věta, členem B Lovosovice a členem C dlouhá. Upozorňuje však na možnou absenci členu C, pokud je důvod přirovnání i tak zřejmý.⁷³

Komičnost Burianova přirovnávání spočívá především v jeho osobitém podání a neotřelosti členů B. Například ve filmu *To neznáte Hadimrška* má Hadimrška za úkol dostat Zlatníkovu firmu z finančních problémů. Když se trochu zorientuje ve firemních poměrech, je z nich zcela rozčarován a nebojí se dávat svůj názor najevo. Hned, když se ho majitel firmy pan Zlatník ptá, jaký dojem na něj udělal jeho personál, odpoví Hadimrška pobouřeně: „*Tomu říkáte personál? To není vůbec žádný personál, páč tady to není jako v kanceláři, tady to vypadá jako na fidlovačce nebo ještě lépe řečeno v Edenu!*“ Jeho slova podtrhne rámus z vedlejší kanceláře, kde pan Puntík nacvičuje se zaměstnanci aplaus pro večerní představení zpěvačky Angory. Předvádí zpěvačku tím, že stojí na stole a vybízí ostatní k potlesku. Do toho tam vpadne Hadimrška a patřičně mu vyčlení: „*Že se nestydíte, takovej táta bláznivej, von stojí na stole jako krasojedec na kobyle v cirkuse!*“ Stejného účinku má člen B v případě, kdy Hadimrška vypráví o svém zatčení místními policisty: „*A než mě zavřeli, tak mě honili jak slepici před posvícením!*“

Těž v komedii *Provdám svou ženu* použije Burian jako docent Ducánek velmi neobvyklého přirovnání, když hovoří ke své hospodyni Veronice: „*Co tady stojíte jak divizna velkokvětá?*“

Ve filmu *Ducháček to zařídí* zase komentuje Ducháček zasněnost zamilovaného doktora Faulknera slovy: „*Začuměnej strážce majáku.*“ Když přesvědčuje manžele

⁷² VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. Praha : 1977, s. 301.

⁷³ DVORSKÝ, L. Repetitorium jazykové komiky. Brno : 1984, s. 122.

Rabasovy, aby si rozmysleli svůj rozvod, říká paní Rabasová: „*Milostpaní, jak na vás tak koukám, vy jste musela být krásná, že se za vámi i tramvaj vohlídla.*“

Pan Āopka v komedii **Přednosta stanice** pro změnu informuje o své neuspokojené potřebě povzdechem: „*Já mám hlad, že bych okusoval nárazníky!*“ I když ohledně posledních dvou příkladů můžeme hovořit spíše o užití značné nadsázky. S podobným případem zveličování se ve výše uvedeném filmu setkáme i v situaci, kdy restaurátér Hejhal (statný muž při těle) žádá Āopku o zaplacení útraty v jeho restauraci, a Āopka se ho snaží obměkčit: „*Podívejte se přece na mě, trochu mě politujte, vždyť vypadám jak stín!*“ Hejhal: „*No a co já?*“ Āopka: „*No vy taky, ale vod cirkusu.*“ Nečekanou nadsázku použije také Hadimrška, když zpěvačka Angora telefonuje se svým milencem a mazlivě se s ním loučí: „*Tak papa, pejsáčku,*“ což Hadimrška komentuje slovy: „*Pejsáčku, pejsáčku, tady je to jako u rasa!*“

V komedii **U pokladny stůl** zacvičuje ošetřovatel Rozruch mladé sestřičky, jak zacházet s pacientem s poraněnou nohou: „*To musíte vopatrně s takovou nohou! Vopatrně, jako když nesete kupu vajec ve futrálu na housle! To je jako když stěhujou piáno tohle... takhle se dělá s nemocným..opatrně!*“ Dále přirovnává rozhořčený Rozruch, kterému nemocenská pojišťovna poslala omylem umělý chrup, své zuby nejdříve ke *kanadské pile* a poté ještě k *hladové zdi*. Když žádá po jednom z úředníků výměnu zubů za své bahno, oboří se na něj úředník: „*Vy si myslíte, že nemocenská pojišťovna je nějaké Aso, Teta nebo bazar?*“ Načež mu Rozruch odvětí: „*Tam alespoň vím, co za svý peníze dostanu, a tady u vás jsem jako v tombole!*“

V lázních, kam byl Rozruch poslán, rozmlouvá s paní Hronovou, která k němu přisedla. Paní Hronová: „*Byla jsem již třikráte operována!*“ Kryštof Rozruch: „*Jé, tak to já vás znám! Nejste náhodou ta hokyně ze Žižkova, co měla na zádech ten tukovej nádor, jak činel velikej?*“

Na Burianových přirovnáních jsou nápadné také hovorové až nespisovné prostředky. Takto například se pedantský Hadimrška obořil na Angoru při jejím vstupu do kanceláře: „*Todleto je kancelář, a tady se musíte nechat vohlásit nebo musíte zaklepat a ne sem vlítnout jak mastnej papír do průjezdu!*“

Rýmy a říkanky

Tento jazykový prostředek je již po staletí velmi oblíbený, jak se můžeme snadno přesvědčit v různých lidových pranostikách a pořekadlech (Bez práce nejsou koláče atd.). Burianovy rýmy jsou v jeho filmech příjemným osvěžením i pobavením. Nevyužívá jich příliš často, ale když už nějaký použije, pobaví tím televizní diváky na sto procent.

Ve filmu *U pokladny stál* se Rozruch, který tvrdí, že přišel z pohřbu, hádá se svým nadřízeným doktorem o výrobě sádry pro radu Pěnu. Doktor: „*No já vám říkám, že tu sádru dneska se mnou dělat budete!*“ Rozruch: „*A já vám říkám, že tu sádru dělat nebudu. Protože za příčinou úmrtí se dneska nevrτί!*“

V *Ducháček to zařídí* je Ducháček šokován přehnanou štedrostí doktora Faulknera ke slečně Julii. Ten jí hodlá koupit auto. Ducháček se mu to snaží rozmluvit, a nakonec rezignuje se slovy: „*Na hrob mi dáte nápis následujícího znění: Ducháček Jan, za auto dán, bim bam!*“ V tomtéž filmu se setkáme také se známou hláškou, která vychází též z Burianových úst, a sice: „*To je ptáček, pan Ducháček!*“

V komedii *To neznáte Hadimršku* zazáří Vlasta Burian s písní o svém těžkém životě:

*Lidi, já měl velkou snahu, sotva jsem se narodil,
matka byla mimo Prahu a tatíček marodil.
Sudičky mně vod Smetany daly věnem Vltavu,
matka přišla z Malý Strany, sedla si mně na hlavu.
Mě koupali, co děcko, v horké lázni,
až Celsius na čtyřicítku lez,
pak divili se, co to dítě blázní,
a následky, ty cejtím ještě dnes.
Já, lidi, sotva chodím,
mám pořád rychlej puls,
jak se jen trochu zlobím,
hned třesu se jak sulc.
Mě koupali, co děcko, v horké lázni
a následky, ty cejtím ještě dnes,
jak pes.*

Slovní hříčky

Už jsme se přesvědčili o tom, že Vlasta Burian umí skutečně duchaplně a efektivně využívat významu slov. Komického účinku dosahuje nejen pomocí nejrůznějších jazykových prostředků, ale také pomocí slov samotných. Takovýto jev nazýváme slovními hříčkami. Jílek ve své knize *Čeština je jazyk vtipný* upozorňuje na to, že si lidé hrají se slovy již odedávna. Jako příklad udává Homérův epos *Odysseia*, kde chytrý Odysseus řekne obru Polyfémovi, že se jmenuje Nikdo, a když ho oslepí, křičí zoufalý Polyfém na své druhy, kteří se ho ptají, kdo mu to udělal. Polyfém všem odpovídá Nikdo, a tak ho všichni mají za šílence.⁷⁴

Podle Dvorského patří mezi slovní hříčky v užším smyslu slova homonyma. Těm jsme se již věnovali výše. Nyní se zaměříme na slovní hříčky v širším slova smyslu. Mezi ty patří mimo jiné např: imitace cizích jazyků, úmyslná přeroknutí nebo využívání podobnosti slov.⁷⁵

Jak si lze hrát se slovy, nám Burian předvádí např. v komedii *Ducháček to zařídí*, při rozhovoru doktora Faulknera, který se ze všech sil zastává finanční situace rodiny Risपालdiců. Faulkner: „*Ale ti lidé přeci mají statky!*“ Ducháček: „*Nedostatky, pane doktore!*“ Faulkner: „*A co cenné papíry?*“ Ducháček vzdychne: „*Ty mají cenu jen těch papírů.*“ Takto zazářil Burian v dalším rozhovoru Ducháčka s Faulknerem: „*Nebo ten korvetní kapitán... Ten zloděj!*“ Faulkner: „*Tak dost, Ducháčku! Nedovolím, abyste urážel korvetního kapitána. Tady mu nadával „zloděj“!*“ Ducháček: „*Já?*“ Faulkner: „*No ovšem!*“ Ducháček: „*Já jsem řekl „zloděj“?*“ Faulkner: „*Ano.*“ Ducháček: „*Vůbec ne! Já jsem řekl „korvetní kapitán z lodě“!*“ Faulkner: „*Ducháčku, to j tam bylo!*“ Ducháček: „*Nebylo!*“ Faulkner: „*Bylo!*“ Ducháček: „*No bylo. Bylo ale takhle malinký.*“

V *Provdám svou ženu*, kamsi táhne profesor Ducánek barona Studeného, který se diví, kam ho Ducánek vede. Ten mu odvětlí slovy: „*K vaší bývalé nastávající.*“

V *Přednostovi stanice* se pan Āopka dosyta nají v restauraci, ale nemá čím zaplatit. Zrovna v tu chvíli se zde objeví manželka statkáře Pěnkavy, před kterou Pěnkava z restaurace utíká. Restauratér Hejhal si u ní stěžuje na Pěnkavovu nezaplacenou objednávku, načež mu paní Pěnkavová sdělí, že útratu ráda zaplatí. Restauratér Hejhal: „*Všecko?*“ Paní Pěnkavová: „*Pro mě – za mě.*“ „*A za mě!*“ Využije jejího slovního obratu Āopka. Ve stejném filmu se Āopka, coby falešný přednosta stanice Mokré nad Soupravou,

⁷⁴ JÍLEK, F. *Čeština je jazyk vtipný*. Praha: 1958, s. 43.

⁷⁵ DVORSKÝ, L. *Repetitorium jazykové komiky*. Brno : 1984, s. 165.

snaží zachránit svůj malér při vydávání jízdního lístku Pepičce (omylem jí prodá lístek do Bruselu). Pepička: „*Co bych dělala v Bruselu, vždyť já neumím brusselsky!*“ Ťopka rozzlobeně: „*Kdyby vy jste uměla číst, tam není vůbec napsáno Brussel, tady je napsáno „brusle“, to znamená, že ke každému lístku dostanete brusli. Tak to vám musím dát ještě jeden, páč na jednej byste nemohla jezdit.*“

I přerěknutí a komolení cizích slov jsou u Burianových komedií poměrně častým jevem. Nezřídka kdy tím dává najevo svůj záporný vztah k určitému objektu. V ***Ducháček to zařídí*** upozorní Ducháček doktora Faulknera šepem na příchod staré paní Rispaldicové: „*Pozor, jde stará existence!*“ Faulkner ho opravuje: „*Excellence!*“ V nemocenské pojišťovně, v komedii ***U pokladny stál***, kde žádá Rozruch bahno na svůj ischias, podává jednomu z úředníků lístek s předpisem od lékaře s tím, že to nemůže přečíst. Úředník z předpisu vyčte, že si má Rozruch dávat teplý a že zde o bahno vůbec nic není. Rozruch mu oponuje: „*Tak se dívejte, tadydle někde no..no tady no, a tvitrum a blatum, blatum, sajratum, marastum, no!*“ Úředník: „*Ad vitrum adlatum, to znamená do přinesené nádoby!*“

Roztržitému profesoru Ducánkovi v komedii ***Provdám svou ženu*** se také často přerěknutí povede. Když objeví své brýle v akváriu, spustí na Veroniku: „*Kniha patří do knihovny, husa patří k boudě, pes na pekáč. Totiž obráceně, a brejle na nos, ne do akvária!*“ Poté, co si Ducánek omylem splete svůj byt, upozorní ho jeden ze sousedů: „*O patro níž, pane docente!*“ Ducánek: „*Děkuji vám, jmenuji se Ducánek, buďte mi zavázán.*“ Na ředitele Merhauta vyrukuje Ducánek s dotazem: *Vy máte dceru, co si má vzít barona Zamrzlika?*“ Merhaut: „*Barona Studeného!*“

Když se nervózní Hadimrška představuje ve Zlatníkově firmě generálnímu řediteli, oznamuje mu: „*Pane generální řediteli, já doufám, že důvěru ve mně kladenou nezklamete.*“ Při vydávání směnky Zlatníkově milence se zase Hadimrška zeptá: „*Moclikátýho je dnes?*“

4 Využití komiky ve výuce

Zkoumání komiky nemusí být jen záležitostí teoretickou. Komiku lze využít také z hlediska praktického, zejména ve školní výuce. V této kapitole se budeme věnovat možnostem, které nám komika může ve vyučovacím procesu nabídnout.

Aby nebylo vyučování věnováno jen suché teorii s několika učebnicovými vzorovými příklady, můžeme ho značně zpestřit právě využitím filmové komiky. Díky ní je rovněž možné vzbudit u žáků i studentů větší zájem o různá závazná témata..

Vybrané filmy mají pro nás tu výhodu, že pro dnešní děti jsou již téměř neznámé, nečekané, originální. Mohou nám poskytnout bohatý jazykový materiál i zajímavou komiku situační. Své uplatnění tedy nenachází pouze v předmětu český jazyk a literatura, ale například i v etické a dramatické výchově.

Dramatická a etická výchova většinou patří k samostatným předmětům volitelným, ale mohou být i součástí jiných předmětů (např. metoda dramatu se hojně využívá jako didaktická metoda ve výuce cizích jazyků nebo ve vlastivědě či občanské výchově aj., etická výchova je součástí psychologie, a může být též zahrnuta do ostatních předmětů).

4.1 Český jazyk a literatura

V rámci předmětu český jazyk a literatura lze jazykovou komiku využít především ve složce slohové a jazykové.

Odborný funkční styl

Na střední škole a na gymnáziu se žáci seznamují s pravidly odborného slohového stylu. Vhodnou motivací v úvodní části hodiny může být ukázka z komedie *Provdám svou ženu*, konkrétně situace, kdy se profesor Ducánek snaží Veroniku naučit kultivovaně se vyjadřovat (viz příloha č.1).

Typ školy: gymnázium, střední odborná škola, případně střední odborné učiliště

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: expoziční

Téma: odborný funkční styl a jeho realizace v textu

Klíčové kompetence: *kompetence k učení, kompetence komunikativní.*⁷⁶

Očekávaný výstup podle RVP:

žák

- v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu.

Pomůcky: filmová ukázka, interaktivní tabule, popřípadě televize.

Cíle a význam komiky:

- seznámit studenty s pravidly odborného funkčního stylu tvořivou formou
- stimulovat studenty k samostatné kreativní činnosti při práci s odbornými výrazy

Po zhlédnutí ukázky je možno s materiálem z filmu dále pracovat. Studenti by dostali úkol následujícího znění:

Král komiků Vlasta Burian často používal originální odborná pojmenování pro různé jevy. Dokázali byste z následujících výrazů vytvořit 4 slovní spojení a vysvětlit je?

botanický, otvor, stav, omyl, sedací, hopsací, dveřní, umění

⁷⁶ Vše, co je na této stránce kurzívním písmem, je citováno z: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online] 2007 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/159>, s. 14.

Poté, coby studenti splnili zadaný úkol a vyšla jim spojení: **botanický omyl, otvor dveřní, stav sedací a umění hopsací**, vysvětlili by, co znamenají a v čem spočívá jejich originalita. Dále by se měli pokusit prezentovat další termíny a různá odborná pojmenování, která znají.

Vypravování

Další materiál lze využít při nácviku vypravování z umělecké literatury. Při těchto slohových hodinách se obvykle vychází z uměleckého textu, kde studenti hledají znaky příslušné pro daný styl. Poté mají za úkol zapojit fantazii a napsat sami pohádku, bajku, povídku či jiný epický nebo lyrický útvar, který je nějakým způsobem napínavý a využít tak co nejvíce svoji kreativitu. Studenti navíc dostanou jako pomůcku jména fantastických bytostí nebo různá slova, která mají do svého vypravování začlenit a se kterými mají pracovat. V těchto hodinách můžeme tedy využít např. komiku jmen, kterou jsme v Burianových filmech objevili. Hrátky se jmény a jejich etymologie jsou pro studenty vždy atraktivním a záživným tématem.

Typ školy: základní škola

Stupeň: 2

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: opakovací

Téma: umělecké vypravování

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní.

Očekávané výstupy podle RVP:

žák

- *uspořádá informace v textu s ohledem na jeho účel, vytvoří koherentní text s dodržováním pravidel mezi-větného navazování*

- *využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů.*⁷⁷

⁷⁷ Vše, co je na této stránce kurzívním písmem, je citováno z: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online] 2013 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/319>, s. 22.

Pomůcky: pracovní list s instrukcemi

Cíle a význam komiky:

- motivace žáků k napsání poutavého příběhu, který se váže k určité vymyšlené bytosti.
- přivést žáky k zamyšlení nad původem různých příjmení.

Instrukce k aktivitě: **Představte si, že v jednom městě žijí tito pánové: pan Hadimrška, pan Puntík, pan Zmok, pan Rozruch, pan Ťopka, pan Ducánek a pan Kokrhel.**

- a) pokuste se vymyslet příběh o tom, jak a proč získali tak neobvyklá příjmení.
- b) napadají vás další komická příjmení ze svého okolí? Jaká?
- c) představte si, že by každý člověk měl dostávat příjmení podle toho, jakou má povahu nebo podle toho, jaké skutky vykonal. Jaké příjmení byste vybrali pro sebe a proč? Jaké byste vybrali svým spolužákům?

Literární teorie

Burian poměrně často využívá změn významu slov v rovině jazykové (např. homonymie) nebo jeho zeslabování, zesilování, či přenášení. Tento jev je předmětem jak literární, tak mluvnické složky předmětu. Na středních školách a gymnáziích se studenti podrobně seznamují s teorií literatury, kde se mj. učí rozpoznávat nejrůznější básnické tropy a pracovat s nimi. Materiál z vybraných komedií se dá dobře aplikovat především na opakování dané látky. Studenti si díky tomu uvědomí, že s básnickými prostředky se nemusí setkat pouze v literárních dílech, ale i v běžném životě.

Typ školy: gymnázium, střední odborná škola.

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: opakovací

Téma: *jazykové prostředky výstavby literárního díla*⁷⁸

Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence komunikativní.

⁷⁸ Vše, co je na této a následující stránce kurzívním písmem, je citováno z: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online] 2007 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/159>, s. 15-16.

Očekávané výstupy podle RVP:

Žák

- při interpretaci literárního textu ve všech jeho kontextech uplatňuje prohloubené znalosti o struktuře literárního textu, literárních žánrech a literárněvědných termínech.

Pomůcky: pracovní listy s textem a úkoly, filmová ukázka, interaktivní tabule, případně televize

Cíle a význam komiky:

- prezentace literárněvědných jevů na příkladech z běžné komunikace
- motivace žáků k aktivní a kreativní práci s textem
- opakování poznatků z literární teorie pomocí názorných příkladů z jazykové komiky.

Pro procvičení dané látky nám poslouží pracovní listy s ukázkami z filmů. Součástí pracovních listů bude mj. souvislý text z filmu *Přednosta stanice* (viz příloha č.2).

Úkoly k textu:

1. Co je charakteristické pro Burianovo vyjadřování?
2. Jakou podobu češtiny pan Ťopka používá? Podle jakých výrazových prostředků tak soudíte?
3. Jaký byste dali k tomuto textu název?
4. Vysvětlete rozdíl mezi „homonymen“ a „homofonem“ a pokuste se najít oba případy v textu.
5. Jaká další homonyma znáte?
6. Vyskytuje se v textu nějaké obrazné pojmenování? Jaké? Uveďte konkrétní příklad.
7. Jak toto obrazné pojmenování chápe pan Ťopka?
8. Jaké další básnické tropy text obsahuje?
9. Pokuste se vymyslet další, co nejoriginálnější přirovnání k různým typům lidských postav.

Další pracovní list by obsahoval jazykový materiál i z dalších filmů. Úkoly by mohly vypadat takto:

1. Z následující řady vyberte slovo nebo slova, která mohou být homofony:

židle, Berto, malým, vozem, zámek⁷⁹

2. Z následujících řad vyberte tu, kde jsou pouze homonyma

vycenit, kolej, stůl

koruna, skopová, hlad

Kuba, zámek, stání

3. V různých významech použijte následující homonyma, užit je ve větách:

řezat, stání, spočítat

4. Jaký druh tropu najdeme v následujícím Burianově vyjádření? K čemu tento trop slouží? Jaké další takové znáte?

„Já nejím vejce ze strachu, že je tam kuře, ale ta Angora, ta zhebne pod mejma rukama!“

5. O jakém druhu tropu můžeme hovořit po přečtení následující ukázky?

Služebná Veronika najde brýle svého roztržitého nadřízeného v akváriu, ptá se překvapeně: „Propánečka...a jak se tam dostaly?“ Dotyčný jí na to odpoví následujícím způsobem: „To také nechápu. Jsou jen dvě možnosti. Buď tam spadly ze shora, a nebo se podhrabaly.“

6. Utvořte metaforu ke slovu „beránek“ .

⁷⁹ Podtržená slova na této stránce signalizují správné řešení.

7. Ve kterém, z následující vyjádření, se jedná o ironii?

a) Paní H: „Byla jsem již třikrát operována!“

Pan R: „Jé, tak to já vás znám! Nejste náhodou ta hokyně ze Žižkova, co měla na zádech ten tukovej nádor, jak činel velikej?“

b) Pan P: „Dejte si pozor, mám dlouhé prsty!“

Pan R: „Tak to byste báječně vohledával slepice.“

c) Pan R: „Já nevím, co lidi proti těm nemocenskejm pokladnám mají. Třeba mého dědečka vyléčila pokladna dokonale.“

Pan B: „Ale. Copak mu bylo?“

Pan R: „On by idealista“.

Jako zajímavější a pro studenty přitažlivější forma opakování básnických pojmenování může být využita přímo promítaná filmová ukázka. Pro tyto účely je třeba vybrat ukázku, která není příliš dlouhá, ale zato obsahuje hned více různých tropů pohromadě. Dané požadavky nejlépe splňuje scéna z komedie *To neznáte Hadimršku*, kde se hlavní postava snaží nastolit ve Zlatníkově firmě pořádek a řád. Je na vyučujícím, jak hodlá se zvolenou ukázkou pracovat. Může např. nadiktovat studentům jevy, které mají v ukázce rozpoznat (dysfemismy, přirovnání, metaforu). V příloze č. 3 jsou uvedeny názorné příklady a tropy, které zvolená ukázka obsahuje.

Druhou možností je zvolení formy, která je pro studenty obtížnější, ale zato efektivnější. Vyučující dá studentům pouze instrukce, aby našli a pojmenovali tropy, které během ukázky zachytí, aniž by jim předem prozradil, o jaké tropy se přesně jedná.

Po zhlédnutí ukázky se provede se studenty společná kontrola. Studenti si mohou tutéž látku zopakovat též formou domácí samostatné práce, kde v jednotlivých skupinách budou rozebírat celé filmy a všímat si jevů, které jim vyučující zadá. Hledání a rozpoznávání básnických pojmenování v praktickém životě pro ně může být velmi poučné.

4.2 Etická výchova

Etická výchova je podle rámcového vzdělávacího programu (RVP) jedním z doplňujících vzdělávacích oborů. Své místo má v zásadě na prvním i druhém stupni základní školy. Cílem etické výchovy je rozvoj mravní stránky osobnosti. Zabývá se především komunikací a vzájemnými vztahy mezi lidmi. Jejím úkolem je budování pozitivních vztahů k sobě i k druhým a vytváření pevných morálních hodnot.⁸⁰

V rámci etické výchovy se probírají různá témata, důležitá pro zdravý rozvoj člověka. Ukázka, kterou jsme pro tento předmět vybrali, umožní žákům vyšších stupňů základní školy zopakovat si hned několik důležitých témat. V této tematické hodině využijeme materiál z filmu *Ducháček to zařídí*.

Typ školy: základní škola

Stupeň: 2

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: opakovací

Témata: *komunikace citů, mezilidské vztahy, kreativita a iniciativa, řešení problémů a úkolů, přijetí vlastního a společného rozhodnutí, etické hodnoty.*⁸¹

Klíčové kompetence: kompetence k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální

Očekávané výstupy:

žák

- *komunikuje otevřeně, pravdivě, s porozuměním pro potřeby druhých a přiměřeně k situaci.*
- *analyzuje etické aspekty různých životních situací.*
- *aplikuje postoje a způsobilosti, které rozvíjejí mezilidské vztahy.*

Pomůcky: pracovní list s textem a úkoly

Cíle a význam komiky:

- evokace žáků, vzbuzení zájmu, vtáhnutí do konkrétní situace
- motivace žáků k diskuzi, k vyjadřování svých názorů
- prezentace technik, kterými lze vyjádřit negativní city a postoje

⁸⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online] 2013 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/319>, s. 96.

⁸¹ Vše, co je na této stránce kurzívním písmem je citováno z: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online] 2013 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/319>, s. 96.

Ve zvoleném filmu se setkáváme s motivem sebeobětování se pro lásku a s problematikou mezilidských vztahů různých sociálních vrstev. Jsou zde patrné dva odlišné pohledy na finanční situaci rodiny Rispaldiců. Zamilovaný pohled zaslepeného doktora Faulknera a střízlivé, objektivnější nazírání jeho věrného podřízeného Ducháčka.

Úryvek z filmu je prezentován žákům v podobě textu (viz příloha č. 4), který obsahuje mimo jiné již výše rozebírané prostředky jazykové komiky (slovní hříčky, ironie, dysfemismy). Žáci se tak zábavnou formou seznámí s klíčovou myšlenkou zvoleného filmu a zároveň i s tematickou životní situací, kterou budou pod vedením vyučujícího podrobně analyzovat a zvažovat její řešení. Po pozorném přečtení textu zahájí vyučující s žáky diskusi. Vybízí je k vyjadřování vlastních názorů a směřuje je ke zvážení materiálních a duchovních hodnot. Žáci hodnotí situaci z různých úhlů pohledu a zaujmají kritický postoj k jednání a charakterům a klíčovým postav. Účelem této hodiny je mj. seznámit žáky s dopady zamilovanosti na chování lidí, naučit je, aby byli vnímaví k sociálním problémům a dokázali objektivně posuzovat postoje jednotlivců k dané situaci. Po probrání tématu může vyučující žákům prozradit, jak tento případ dopadne, případně jim film pustit. Záleží také na časových možnostech předmětu. Otázky k výchozímu textu které vyučující žákům pokládá, mohou znít následovně:

1. Přečtete si pozorně výchozí text.
2. Na čí stranu se stavíte? Na stranu pana Ducháčka, nebo jeho nadřízeného?
3. Zamyslete se nad danou situací. Jak byste tuto situaci řešili vy, kdybyste byli na Faulknerově místě?
4. Co můžeme z předchozí ukázky říci o lásce? Jak vnímají lásku jednotlivé postavy?
5. Jaký vztah má pan Ducháček k rodině Rispaldiců? Jaký vztah má k doktoru Faulknerovi? Podle čeho tak usuzujete? Jakým způsobem vyjadřuje pan Ducháček svůj vztah k rodině Rispaldiců a ke slečně Julii? Jaké prostředky k vyjádření svých citů používá?
6. Myslíte si, že rozdílné majetkové poměry mohou partnerství ohrozit? Jsou ve vašem životě důležitější hmotné hodnoty než ty nehmotné?
7. Jak si myslíte, že tento příběh skončí? Jak byste si přáli, aby skončil?

4.3 Základy společenských věd

Do výuky lze efektivně zařadit také materiál z komedie *U pokladny stál*. V tomto filmu se můžeme setkat s řadou slovních přestřelek, jejichž příčinou jsou časté konflikty. Narazíme zde na několik konfrontačních situací, do kterých se hlavní postava dostává a musí v nich hájit svá práva. Díky své impulzivní, výbušné povaze je řeší často způsobem, který nemůžeme označit za příliš šťastný. Burianův způsob vynucování si svých práv nás však zcela jistě pobaví, a to především proto, že sledujeme rozdíl v tom, jak by se tato situace podle nás měla řešit, ale jak jí skutečně řešena je.

Právě témata jako řešení konfliktů, prosazování svých práv a upřednostňování asertivního, neagresivního chování před chováním pasivním a agresivním jsou objektem zájmů různých školních předmětů. Zatímco však byla předchozí látka určena výhradně pro předmět etická výchova, materiál z tohoto filmu lze využít i v mezipředmětových vztazích. Můžeme ho aplikovat jak ve výše jmenovaném předmětu, tak i v psychologii, sociologii nebo např. v právní vědě. Předmětem, kde se všechny tyto obory prolínají a se kterým se nejčastěji setkáme na gymnáziích a středních odborných školách, jsou základy společenských věd (ZSV). Základy společenských věd tvoří podle RVP obory *občanský a společenskovědní základ a člověk a svět práce*. Studenti se prostřednictvím tohoto předmětu seznámí s různými oblastmi společenského života.

Typ školy: gymnázium (čtyřleté), střední odborná škola, případně střední odborné učiliště

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: expoziční

Téma: řešení konfliktů

Klíčové kompetence: kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanská

Očekávané výstupy podle RVP:

žák

- objasní, proč a jak se lidé odlišují ve svých projevech chování, uvede příklady faktorů, které ovlivňují prožívání, chování a činnost člověka.

- vyloží, jak člověk vnímá, prožívá a poznává skutečnost, sebe i druhé lidi a co může jeho vnímání a poznávání ovlivňovat.

- uplatňuje společensky vhodné způsoby komunikace ve formálních i neformálních vztazích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší konstruktivním způsobem.⁸²

Pomůcky: filmová ukázka, interaktivní tabule, případně televize.

Cíle a význam komiky:

- motivace
- aktivizace studentů
- seznámení s jazykovými prostředky, kterými se lze účinně bránit, hájit svá práva.

Vybraná ukázka z filmu samozřejmě není vzorovým příkladem pro učení se bezkonfliktnímu jednání. Může však sloužit jako motivující a evokační prvek v úvodní části hodiny, ve které se dané téma má probírat.

Na úvod hodiny vyučující prezentuje studentům krátkou ukázkou, aniž by jim předem prozradil, o jaké téma se jedná. Měl by je však předem zasvětit do dané situace, kdy zoufalý ošetřovatel nemocnice dostane na svůj ischias od nemocenské pojišťovny omylem místo bahna zuby. Jde do pojišťovny, aby zuby za bahno vyměnil, a setká se zde s velmi neochotnými úředníky (viz příloha č. 5).

Žáci by po zhlédnutí ukázky měli sami přijít na to, k jakému tématu se vztahuje. Dále následuje diskuze a podrobné rozebírání situace. Žáci se snaží určit příčiny Rozruchova chování, objektivně posoudit jeho jednání a jednání zaměstnanců pojišťovny. I z tak krátké ukázky by měli být schopni podchytit některé prostředky, kterými se Rozruch brání (absurdita, dysfemismy, zveličování). V opačném případě je třeba zvolenou ukázkou pustit znovu a upozornit žáky na to, na co se mají soustředit. Vyučující vede studenty k tomu, aby dovedli jednotlivé prostředky vysvětlit a byli schopni říct, jakého efektu tyto prostředky v komunikaci dosahují. Dále by žáci měli posoudit adekvátnost Rozruchova jednání a popsat, jak by měla být situace správně řešena. Jejich návrhy je možné též před ostatními zdramatizovat.

⁸² Vše, co je v této podkapitole kurzívním písmem, je citováno z: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online] 2007 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/159>, s. 39-40.

Jedním z dalších úkolů tohoto předmětu, popřípadě předmětů jako jsou občanská nauka či právo, je seznámit studenty s pracovněprávními vztahy, se kterými se v budoucnu všichni setkají. Tato látka vychází ze vzdělávací oblasti *člověk a svět práce*. Následující ukázkou (viz příloha č. 6), z filmu *U pokladny stál* využijeme i tentokrát jako hlavní motivační prvek při tematické hodině, která bude věnována prosazování a obhajobě svých práv v zaměstnání. .

Typ školy: gymnázium (čtyřleté), střední odborná škola

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: expoziční

Téma: *práva a povinnosti účastníků pracovněprávních vztahů*

Klíčové kompetence: kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanská.

Očekávané výstupy:

žák

*- uvede svá pracovní práva a vyžaduje jejich respektování od ostatních, respektuje své pracovní povinnosti.*⁸³

Pomůcky: filmová ukáзка, interaktivní tabule, případně televize

Cíle a význam komiky:

- motivovat studenty
- přimět studenty k zamyšlení nad chováním nadřízené a podřízené osoby vůči sobě, nad jejich vzájemnými vztahy.

Ukáзка, která je pro motivační část hodiny určena, představuje situaci, kdy Rozruch přijde v den své dovolené vystrojený do nemocnice Sv. Jakuba. Setká se zde s jedním z lékařů a oznámí mu, že jeho tetička zemřela.

Prezentací tohoto příkladu ze života docílíme u studentů pomocí Burianovy bravurní jazykové komiky uvolnění a zároveň je tím přimějeme k zamyšlení se nad poměry v zaměstnání. Po zhlédnutí ukázky je možno snadno rozpoutat diskuzi na téma prosazování svých názorů a hájení svých práv. Studenti by měli být schopni vysvětlit, co se jim na určité scéně nezdá, co se jim konkrétně nelíbí na chování postav a s čím naopak souhlasí, a své vysvětlení zdůvodnit. Lze předpokládat, že studenti budou sympatizovat s postavou zaměstnance Rozrucha, který se brání důvtipem a zdravým selským rozumem.

⁸³ Vše, co je na této stránce kurzívním písmem, je citováno z: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online] 2007 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/159>, s. 48.

Neprojevuje se agresivně a nepoužívá devalvační výroky. Vyučující by měl rovněž vést studenty k tomu, aby zaujali kritický postoj především k chování doktora, který se snažil výhrůžkami a urážkami přesvědčit Rozrucha k tomu, aby udělal, co po něm žádá. Též by měli být schopni vyjádřit svůj názor nad jeho povýšeným chováním vůči svému podřízenému, a především nad jeho pohrdavým přístupem ke vzdělání a postavení svého podřízeného. I zde mohou popsat, jak by tato situace měla správně vypadat, a pokusit se jí zdramatizovat.

4.4 Dramatická výchova

Dramatická výchova má za cíl rozvíjet především pohybové a řečové schopnosti studentů, učit je vyjadřovat a rozpoznávat emoce, spolupracovat se svými spolužáky a přizpůsobit se jejich jednání, přijímat své role a dodržovat pravidla hry. Při dramatické výchově dochází nejen k přímému jednání na jevišti, ale také k řadě hlasových a pohybových cvičení, dále ke vzdělávání se v oblasti znaků a druhů dramatických děl a k jejich hodnocení. Žáci by měli být schopni pracovat s intonací podle situace, střídat role, přizpůsobovat se okolí, přecházet mezi žánry. Řadu těchto dovedností lze procvičit pomocí komických filmových textů, z komedií *U pokladny stál* a *To neznáte Hadimršku*.

U pokladny stál

Při rozvíjení kreativity, fantazie a schopnosti kooperace žáků lze využít např. velmi komické scény, kde ošetřuje Rozruch radovi Pěnovi jeho naražený prst.

Typ školy: základní škola

Stupeň: 2

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: opakovací

Téma: *sociálně komunikační dovednosti – komunikace v běžných životních situacích, v herních situacích a v situacích skupinové inscenační tvorby, prezentace, reflexe a hodnocení, spolupráce, organizace tvůrčí skupinové práce.*

Klíčové kompetence: kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální.

Očekávaný výstup podle RVP:

Žák

*- přistupuje k dramatické a inscenační tvorbě jako ke společnému tvůrčímu procesu, ve kterém přijímá a plní své úkoly, přijímá zodpovědnost za společnou tvorbu a prezentaci jejího výsledku*⁸⁴

⁸⁴ Vše, co je v této podkapitole kurzívním písmem, je citováno z: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online] 2013 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/319>, s. 96.

Pomůcky: filmová ukázka, interaktivní tabule, kartičky se slovy:

prsty, za chvíli, měřit, od malička, železnej, řezat, kladivem, sednout, kbelík, dřevěnej, vysílat, házet, chtít spánek, bolet, rozdíl, palička, zhnisnout, hotovo, utrpení, rakev, tchán).

Cíle a význam komiky:

- motivace žáků
- inspirace pro tvořivou práci žáků
- podpora skupinové práce žáků, upevnění vztahů ve skupinách prostřednictvím komického účinku daných výrazů.

Žáci se rozdělí do několika skupin po dvou až třech členech. Každá skupina dostane zamíchané papírky se slovy z dané scény z filmu. Úkolem jednotlivých skupin je vymyslet vlastní dialog a zahrnout do něj tvary slov na lístečcích. Žákům je třeba dát při této skupinové práci dostatek prostoru a času. Měli by mít možnost pracovat celou první část hodiny. Další část hodiny by byla věnována dramatizaci vymyšlených dialogů. Na závěr vyučující žákům pustí celou ukázkou, aby viděli, jak vypadá původní scéna (viz ukázka č. 7). Zaslouhou materiálu, který nám tato komedie poskytuje, mohou vzniknout velmi originální a zábavné situace, jejichž vymyšlením se hlavní aktéři bez pochyby pobaví. Žáci jsou navíc nuceni spolupracovat a respektovat názory ostatních členů skupiny.

To neznáte Hadimršku

Další z možností, jak zdokonalit inscenační schopnost žáků, je též předložení popisu určité scény z filmu. Tentokrát by šlo o komickou situaci, odehrávající se mezi Hadimrškou a zpěvačkou Angorou. (viz ukázka č. 8).

Typ školy: základní škola

Stupeň: 2

Časový rozsah: 1 vyučovací hodina

Typ hodiny: opakovací

Téma: *sociálně komunikační dovednosti – komunikace v běžných životních situacích, v herních situacích a v situacích skupinové inscenační tvorby, prezentace, reflexe a hodnocení, spolupráce, organizace tvůrčí skupinové práce*

Klíčové kompetence: kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální.

Očekávaný výstup podle RVP:

Žák

- prozkoumává témata z více úhlů pohledu a pojmenovává hlavní téma a konflikt; uvědomuje si analogie mezi fiktivní situací a realitou

- přistupuje k dramatické a inscenační tvorbě jako ke společnému tvůrčímu procesu, ve kterém přijímá a plní své úkoly, přijímá zodpovědnost za společnou tvorbu a prezentaci jejího výsledku

- rozpozná ve vlastní dramatické práci i v dramatickém díle základní prvky dramatu; pozná základní divadelní druhy a dramatické žánry a jejich hlavní znaky.

Pomůcky: filmová ukázka, interaktivní tabule, list s popisem filmové scény

Cíle a význam komiky:

- motivace žáků
- podnět k vlastní kreativní činnosti

Po opětovném rozdělení do skupin dostanou žáci instrukce, aby vymysleli dialog mezi Hadimrškou a Angorou a pokusili se ho zasadit do popsané scény (viz ukázka č. 5). Tentokrát by každá skupina dostala přidělený žánr, ve kterém se má scéna odehrávat (komedie, horor, krimi, sci-fi aj.) Po inscenaci a zdramatizování svých prací můžeme žákům jako odměnu pustit autentickou ukázkou z filmu (viz. příloha č. 9).

Závěr

Král komiků, Vlasta Burian, si svoji přezdívku právem zasluhuje. Jeho nekomplikovaný a originální humor je názorným příkladem toho, že právě v jednoduchosti je dokonalost. Burianova profesní dráha začínala mezi přáteli a na jevištích kabaretů. Poté vedla až k velkým filmovým rolím, které ho učinily tak populárním. Rozmanitost a kvalita jeho humoru se projevila především ve sledovaných filmech *U pokladny stál*, *Přednosta stanice*, *Ducháček to zařídí*, *To neznáte Hadimršku* a *Provdám svou ženu*. Ať už se jednalo o důmyslně propracované scénáře nebo méně kvalitní filmy, diváci si je všechny značně oblíbili, a to především díky Burianovu bravurnímu hereckému nadání. Jeho komika je pestrá a nezaměnitelná. Přesto jí každý rozumí a každého pobaví.

Obecný pojem **komika** nelze jednoznačně definovat. Můžeme však říci, že se jedná o souhrn skutečností, které v nás vzbuzují různé příjemné pocity, ať už pocit uvolnění, nebo pocit nadřazenosti a překvapení. Výsledkem tohoto procesu je obvykle smích. Komika je často zaměňována s pojmem **humor**, ke kterému má velmi blízko. Ohledně humoru se však jedná spíše o způsob, jakým vnímáme svět a řešíme problémy. Komika a humor jsou důležité pro psychické rozpoložení člověka. Navozují dobrou náladu a pomáhají lidem překonávat stres. Vznik komiky má však své podmínky. Především se jedná o klidný duševní a tělesný stav člověka, vhodné sociální podmínky, jeho charakterové rysy a charakterové rysy komického objektu. Důležité jsou také lidské city, které mohou komický účinek zesílit, ale i zeslabit. Komika se dělí na záměrnou a nezáměrnou. Dále pak na charakterovou, situační, jazykovou (slovní) a další poddruhy (komika jednání, vzhledu, forem a pohybů, sexuální a obscénní). Jazyková komika je závislá na povaze jazykového materiálu, a často se prolíná s komikou situační. Spočívá např. v obměňování vžitých frází, v hrátkách se zvukovou podobou slov, v přenášení významu, jeho zesilování, zeslabování a posouvání.

Hlavním rysem Burianovy komiky je její jednoduchost. Jeho spontánní a trefné přirovnání, dvojmyslné chápání významů a znamenitý cit pro slovní hříčky a rýmy vzbuzují díky své elementárnosti a zároveň i originalitě u diváků překvapení, a tím i značné pobavení. Specifické jsou pro něj také překvapivé metafory a jeho chápání obrazných pojmenování doslova. Včetně toho dokáže svoji komiku využívat i jako mocnou zbraň proti nadutým, omezeným a nepříjemným soupeřům. Ve všech rolích dovede Burian svého protivníka zasáhnout přesně tam, kde je třeba. Dělá to však tak půvabně, že tím neohrozí soupeřovu ani svoji důstojnost. Svým dysfemisováním a ironickým parodováním

lidských slabostí dokáže nejen odzbrojit svoji oběť, ale i nesmírně pobavit publikum. Pokud stále nemá dost, uchvátí jej Burian svým dokonale vyvinutým smyslem pro absurdní humor. Tomu již zřídka kdy odolají i náročnější diváci.

Humor Vlasty Buriana patří bez pochyb k těm typům humoru, který nám jen těžko zevšední. Vždy přijde s něčím novým a znovu nás překvapí svým úchvatným hereckým i slovním uměním. Každá úspěšná komická scéna se svojí jednoduchostí a originalitou zapíše divákovi do povědomí poměrně lehce. Z didaktického hlediska lze této skutečnosti využít zejména ve školní výuce.

Komický efekt všech zvolených filmů je nepopíratelný, a proto ho lze využít jako motivační pomůcku v úvodních částech hodin. Prostřednictvím filmových textů si žáci základních škol a studenti středních škol a gymnázií mohou všestranně rozvinout svoje schopnosti, rovněž je zde díky nim větší možnost vzbudit u žáků zájem. Filmové ukázky hodiny zpestřují a vyvolávají u žáků chuť diskutovat, dané téma si žáci prostřednictvím komických scének také efektivněji osvojí a zapamatují.

Vybranou látku lze podle rámcových vzdělávacích programů aplikovat v předmětech volitelných (etická výchova, dramatická výchova), ale také v předmětech povinných, jako jsou český jazyk a základy společenských věd. Situační i jazyková komika zde plní důležitou funkci. Komika situační nám včetně pobavení poskytne též prostor pro zamyšlení nad charaktery a jednáním jednotlivých postav. Také jazyková komika nabízí řadu možností jejího využití. Jednak jde o způsoby vyjadřování citů a efektivního jednání s lidmi, jednak můžeme její názorné ukázky použít jako výchozí materiál pro procvičování si různých jevů, např. z literární teorie. Filmové texty lze využít i z hlediska větných rozborů. Materiál v podobě filmových textů je pro žáky záživnější a zajímavější než příklady z učebnic. Ohledně etické výchovy má jazyková komika především úlohu prezentovat různé možnosti, kterými lze vyjadřovat ať už kladné nebo záporné city. Stejně tak v základech společenských věd nám Burianova jazyková komika ukazuje, jak vyjádřit svoji nelibost a svůj postoj k různým skutečnostem a osobám bez použití hrubých nadávek a urážek. V dramatické výchově můžeme pomocí komiky všestranně rozvíjet znalosti a dovednosti žáků, a navíc je přitom bavit.

Díky komice si žáci lépe a rychleji rozvíjí všechny kompetence podle rámcových vzdělávacích programů. Filmová (jazyková) komika zprostředkovává žákům řadu závazných obsahů učiva podle RVP. Forma, kterou žákům učivo prezentuje, se jim navíc jeví jako zábavná a zajímavá. Můžeme tedy říci, že komedie nám mohou včetně odreagování také zprostředkovat řadu nových vědomostí, a to tvořivou formou.

Nejen filmy, které byly předmětem této práce, ale také mnoho dalších Burianových komedií, ale i komedie s jiným protagonistou a z jiné doby mohou sloužit jako velmi efektivní didaktická pomůcka při probírání látky z mnoha oborů.

Das Resümee

Diese Arbeit beschäftigt sich mit dem Begriff „Komik“, konkret mit der sprachlichen Komik und ihrer Bedeutung und Verwendung in dem Unterricht.

Die Komik ist ein Gesamtheit der Realitäten, die in uns verschiedene angenehme Gefühle erregen, zum Beispiel den Vorrang, die Entspannung. Dann drückt sich die Komik meistens durch das Lachen aus. Die Entstehung der Komik hat verschiedene Bedingungen. Die Komik hat auch viele Gattungen, zum Beispiel die Komik der Lage, des Charakters, der Bewegungen, der Gestaltung und vor allem die sprachliche Komik.

Der hauptsächliche Schöpfer unserer sprachlichen Komik und sehr populärer tschechischer Komiker, Vlasta Burian, ist seine Karriere zwischen seinen Freunden auf dem Fußballplatz und in den Kneipen begonnen. Dann hat er in Kabaretts aufgetreten. Wenn er sein ganzes Talent vor der Kamera erheben konnte, wurde er sehr berühmt und erfolgreich. Sein Humor ist sehr lebendig, ungleichartig, spontan und vor allem einfach. Er benutzt viele Dystemismen, Ironie, Reimen und sprachliche Spielerei. Er fürchtet sich weder der Absurdität, noch den Beschimpfungen. Davon können uns alle seine Filme überzeugen.

In unserer Arbeit beschäftigen wir uns mit seinen sehr populären Filmen *U pokladny stál*, *Přednosta stanice*, *Ducháček to zařídí*, *To neznáte Hadimršku* und *Provdám svou ženu*. Die Arbeit richtet sich vor allem auf die Analyse der Filme. Sie findet anschauliche Fälle der sprachlichen Komik in den Filmen und ordnet sie zu den verschiedenen Typen der sprachlichen Komik. Dann bringen wir das Material von den Filmen in den Unterricht in Vorschlag. Wir können die Komik als die Motivation im Unterricht ausnützen, vor allem in der Tschechischen Sprache und Literatur oder in der ethischen und dramatischen Ausbildung. Die Veranschaulichungen in dem Fernsehen oder mit der Hilfe von den Filmtext kann für die Studenten sehr lehrhaft und interessant sein.

Seznam zdrojů

Filmy k excerpci

Ducháček to zařídí [videozáznam na DVD]. Film z roku 1938. Režie Karel LAMÁČ. Praha: Filmexport Home Video, 2004.

Provdám svou ženu [videozáznam na DVD]. Film z roku 1941. Režie Miroslav CIKÁN. Praha: Filmexport Home Video, 2006.

Přednosta stanice [videozáznam na DVD]. Film z roku 1941. Režie Jan SVITÁK. Praha: Filmexport Home Video, 2005.

To neznáte Hadimršku [videozáznam na DVD]. Film z roku 1931. Režie Karel LAMÁČ, Martin FRIČ. Praha: Filmexport Home Video, 2006.

U pokladny stál [videozáznam na DVD]. Film z roku 1939. Režie Martin FRIČ. Praha: Filmexport Home Video, 2004.

Seznam literatury

- BERGSON, H. *Smích*. Praha : Naše vojsko, 1993.
- BORECKÝ, V. *Teorie komiky*. Praha : Hynek, 2000. ISBN 80-86202-65-8.
- BROUK, B. *Jazyková komika : estetická studie*. Praha : Václav Petr, 1941.
- ČÁSLAVSKÝ, K. *Filmový Vlasta Burian*. Praha: Fragment, 1997. ISBN 80-7200-159-0.
- ČERNÝ, R. I. *Byl jednou jeden Vlasta: O králi českých komiků*. Praha : Magnet-Press, 1991. ISBN 80-85110-60-1.
- DVORSKÝ, L. *Repetitorium jazykové komiky*. Praha : Novinář, 1984.
- Filmové portréty*. 2. Praha : Československý filmový ústav, 1990. ISBN 80-7004-047-5.
- FREUD, S. *Totem a tabu: Vtip a jeho vztah k nevědomí: Teoretická část*. Praha: Práh, 1991. ISBN 80-7252-006-7.
- HALADA, A. *77 českých filmových komiků*. Praha : Brána, 1999. ISBN 80-7243-056-4.
- HAVLÍK, T. Pocta králi komiků : promluva při uložení ostatků Vlasty Buriana a jeho choti na vyšehradském hřbitově 8. února 2002. *Literární noviny*. 2002, ročník 13, č. 8.
- JÍLEK, F. *Čeština je jazyk vtipný*. Praha : Mladá fronta, 1958.
- JUST, V. *Vlasta Burian: Mystérium smíchu*. Praha : Academia, 1993. ISBN 80-200-0490-4.
- JUST, V. Hořký úděl Vlasty Buriana. *Pátek magazín*. 2003, ročník 16, č. 22, s. 18-19. ISSN 0862-5921.
- ORLICKÝ, J. *Záhady komična : teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. ISBN 80-85523-93-0.
- Osobnosti - Česko : Ottův slovník*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7360-796-8.
- PYTLÍK, R. *Malá encyklopedie českého humoru*. Praha : Československý spisovatel, 1982.
- SUCHÝ, O: *Vlasta Burian – komik století*. Praha : Svět v obrazech, 1991.
- SUCHÝ, O: Jaký byl Vlasta Burian? *Xantypa*. 2000, č.5, s. 74-77.
- SUCHÝ, O: Vlasta Burian na cestě do 21. století. Praha : Brána, 2001. ISBN 80-7243-111-0.
- THIELE, V: *50x Vlasta Burian. Tišnov* : Borek, 1993.
- VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovatel, 1977.
- Velký slovník naučný (A/L)*. Praha : Diderot, 1999.

Elektronické zdroje

Bečka, V. J. Komika a humor v jazyce. *Naše řeč* [online] 2011 [cit. 20.10.2013].

Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3959>.

Kučera, K. J. Byl jednou jeden král komiků. *Music open* [online časopis]. 6. 4. 2011 [cit. 10.3.2013]. Dostupný z: <http://archiv.musicopen.cz/index.php/glosy/593-byl-jednou-jeden-kral-komik>.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online] 2007 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/159>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online] 2013 [cit. 12.1.2014]. Dostupný z: <http://www.nuv.cz/file/319>.

Přílohy

Příloha č.1.....	59
Příloha č.2.....	60
Příloha č.3.....	61
Příloha č.4.....	62
Příloha č.5.....	64
Příloha č.6.....	65
Příloha č.7.....	67
Příloha č.8.....	69
Příloha č.9.....	70

Příloha č. 1

Ducánek: „Kam jdete?“

Veronika: „Letím do trhu!“

Ducánek důrazně: „Odcházím do tržnice!“

Načež ho Veronika paroduje se stejným důrazem: „Odcházím do tržnice.“

[...]

Veronika: „Pane docente, tady na té cedulce..“

Ducánek: „na té cedulce.....na tom lístečku!“

Veronika: „Tak na tom lístečku je sesumírováno, co máte nakoupit.“

Ducánek: „Sesumírováno..sestaveno!“

Příloha č. 2

Pan Ťopka je bezdomovec, který žije ve spacím voze na vedlejší koleji a má věčně hlad. Při jedné ze svých příležitostných prací, roznášení letáků, ho osloví číšnice Pepička z místní restaurace: „Pojďte k nám na oběd.“ Podává Ťopkovi jídelní lístek. „To je zadarmo.“ „Cože?“ Zpozorní pan Ťopka. „Ano, pro reklamu.“ „Tak vy myslíte slečno, že bych se mohl u vás reklamně najíst?“ „Jakkak ne, pan šéf bude rád, že jsem někoho přivedla, jen pojdte. Budete vítán.“ Táhne ho Pepička dovnitř. „A slečno, je to všechno hotový? Abych nečekal.“ „Ano.“ Pan Ťopka se tedy zaměří na jídelní lístek. Prohlíží si ho a čte nabídku: „Zajíc na smetaně...a je to opravdu zajíc?“ „Ano.“ Odpoví Pepička. „Máte kočky?“ Ptá se pan Ťopka pro jistotu. „Od včerejška už ne.“ „Tak to si toho zajíce nedám. To bych moh jít taky pěkně po římse domů.“ Prohlásí a čte dál: „Fličky na klíně...“ „Na víně!“ Opraví ho Pepička. „Na víně jo jo jo. Skopová pečeně, skopová...kdo to zkopal?“ „Pan šéf.“ Usměje se číšnice. Pan Ťopka si ještě chvíli vybírá a nakonec Pepičce poručí: „Dejte mi to vod shora až dolů. Všechno.“ Pepička s radostí kývne a vede hosta ke stolu: „Pán bude jíst venku nebo uvnitř?“ „Venku, já jsem zvyklý z domova.“

Po chvíli mu Pepička přinese polévku. „A slečno, jak je to tady s placením. Platí se hned nebo až potom?“ „To je času dost.“ Prohodí Pepička lhostejně. „A jak je pan šéf? Umí takhle utíkat?“ „Ale kde.“ Směje se děvče. „Ten je takový..při těle.“ „Aha, tak to tady nechte.“ Rozhodne Ťopka. Po chvíli se znovu obrátí na Pepičku: „A slečno prosím pěkně, co je k těm nožičkám jako příloha?“ „Bramborový salát, nebo špenát.“ „Aha..a moh bych si místo toho jako..dát něco jinýho?“ „Prosím.“ Odpoví Pepička s úsměvem. „Tak dobře, tak místo toho bramborovýho salátu byste mě mohla dát..řekněme husu. A místo toho špenátu bych si dal..něco lehčího. Řekněme roštěnou...a jaký je moučník?“ Pepička: „Jablka v županu.“ „V županu?“ Podívá se Ťopka. „A jak je to se šňůrama?“ Pepička: No v županu to je...“ Ťopka: Dejte mě radši nahatý, jo?“ „Prosím.“ Usměje se Pepička a běží vyřídit objednávku svému nadřízenému, restaurátorovi Hejhalovi. Ten se velice podívá nad Ťopkovou bohatou objednávkou a zmocní se ho podezření.

Když se Ťopka dosyta nají, žádá po něm Hejhal, aby zaplatil účet. Pan Ťopka ale u sebe přirozeně nemá ani korunu. Když se to Hejhal dozví, chystá se jít pro strážníka. Ťopka se ho snaží zadržet a vzbudit u něj soucit: „Podívejte se přece na mě. Trošku mě politujte, vždyť vypadám jak stín!“ Hejhal: „No a co já?“ Ťopka: „No vy taky, ale vod Cirkusu!“ Rozhořčení restaurátor se s Ťopkou ještě chvíli pře a pak dostane nápad: „Nemáte náhodou u sebe něco, co by se dalo vycenit?“ Ťopka: „No to mám, zuby..“

Příloha č. 3

Pan Zlatník: „Tak co? Už jste si všechno prohlédl?“

Hadimrška: „Ano.“

Pan Zlatník: „Jaký dojem na Vás udělal můj personál?“

Hadimrška: „Tomu říkáte personál? To není vůbec žádný personál, páč tady to není jako v kanceláři, tady to vypadá jako na fidlovačce nebo ještě lépe řečeno v Edenu.“

přirovnání

Do toho se ozve rámus z vedlejší kanceláře, kde pan Puntík nacvičuje se zaměstnanci aplaus pro večerní představení zpěvačky Angory.

Hadimrška (křičí): „Jak si tu vlastně představujete tady dělat takovej rámus! Co to děláte!“

Pan Puntík: „My tu plácáme.“

dysfemismus

Hadimrška: „Plácáme, já vám mně se zdá budu plácát ale na hubu! Že se nestydíte takovej táta bláznivej, von stojí na stole jako krasojezdec na kobyle v circuse!“

přirovnání

Pan Zlatník přemlouvá Hadimršku, aby se zúčastnil večerního představení jeho přítelkyně:

Pan Zlatník: „Budte přeci společenský a veselý.“

Hadimrška: „Já jsem pane veselý a hravý jako dítě, já si vyhraju s lístkem vod tramvaje celý vodpoledne, ale jak jsem ve službě, tak jsem čuba baskervillská!“

novotvar

Hadimrška: „A ta přítelkyni, kterou máte, se pustí k vodě.“

metafora

Pan Zlatník: „To nepůjde tak rychle.“

Hadimrška: „Tak jí vemte k Svatojánskej proudům, tam teče čerstvá“

Angora vkráčí vesele do kanceláře a sedne si na stůl.

Hadimrška: „Totleto je kancelář, a tady se musíte nechat vohlásit nebo musíte zaklepat a ne sem vlítnout jak mastnej papír do průjezdu!“

přirovnání

Když Hadimrška spatří pana Puntíka, který nese drahý věnec květin na Angořino večerní představení, spustí na něj: „Takovou zeleninu budete kupovat takový bláznivý holce, kdybyste si radši koupili něco teplýho na krk nebo do žaludku!“

dysfemismus

Příloha č. 4

Výchozí text

Pan Ducháček pracuje jako účetní v advokátní kanceláři doktora Faulknera, který má mimo jiné na starosti finanční záležitosti šlechtické rodiny Rispaldiců. Pan Ducháček je velmi pilný a svědomitý zaměstnanec, který si poradí se všemi zapeklitými případy. Největší starosti mu ale dělá právě rodina Rispaldiců. Členové rodiny neustále žádají doktora Faulknera o vyplácení paušálů. Na ty ale už nemají nárok, neboť jsou na mizině. O své finanční situaci však nemají nejmenší ponětí a doktor Faulkner nemá to to srdce, jim skutečný stav jejich konta sdělit. Faulkner tedy zřídí z vlastních financí konto X a vyplácí rodinu dál ze své kapsy. Dělá to především proto, že je velmi zamilovaný do jejich dcery Julie a nechce aby její rodina žila v bídě a její bratr Ervín musel zanechat studií. Pana Ducháčka však tato situace trápí a neustále svému nadřízenému domlouvá, aby řekl Rispaldicům jak na tom opravdu jsou a přestal je vydržovat ze svého. Faulkner, zaslepený láskou, však toto prozrazení odmítá a rodinu neustále hájí:

Faulkner: „Ducháčku, ti lidé přeci mají statky.“

Ducháček: „Nedostatky pane doktore.“

Faulkner: „A co cenné papíry?“

Ducháček: „Ty mají cenu jen těch papírů.“

Faulkner: „A co Ervín, má před sebou nejkrásnější budoucnost. Studia agronomní. „

Ducháček: „To je toho, celý noce koukat skrz rouru na hvězdy, jestli má velkej vůz napumpovaný gumy.“

Faulkner: „Ale Ducháčku, to je přece astronomie. Já říkám agronomie – věda zemědělská. A to on studuje.“

Ducháček: „A aby toho tak nechal, to bysme měli na přesrok vo todle voves kratší.“

Doktor Faulkner je však neoblomný. Když vidí slečnu Julii, všechny Ducháčkovy rady pustí z hlavy a je z ní doslova unešený. Na její narozeniny si s ní připíjí:

Faulkner: „Na Vaše zdraví a na splnění všech Vašich přání.“

Julie: „Děkuji Vám, vy víte, že mám jen jedno velké přání.“

Ducháček stojící opodál komentuje tiše jejich rozhovor: „Koupit jí muzeum.“

Julie: „A sice...mít vlastní vůz. Když jsem byla malá holčička, tak jsem si vždycky hrozně přála mít zlaté rybičky...“

Ducháček pro sebe: „Já bych ji dal zavináče.“

Julie: „A právě tak a snad ještě o něco víc, toužím teď po autu.“

Ducháček: „Škoda, že vyrostla.“

Zamilovaný doktor Faulkner se rozhodne, že své milované Julii musí auto darovat. Zdrčený pan Ducháček nakonec prohlásí: „Než jí ho dáte, tak mě v něm odvezete na Svatý pole a necháte mě zakopat 6 metrů do země a na hrob mi dáte nápis následujícího znění: Ducháček Jan, za auto dán, bim, bam!“

Rodina Risपालdiců však i přes to všechno jedná s doktorem Faulknerem jako sobě nerovným a odmítá ho pro jeho nízký původ (matka byla pouhou pradlenou). Juliina matka dokonce zakáže Julii stýkat se s ním. Zarmoucená Julie je tak nucena odmítnout i Faulknerovu nabídku k sňatku, i když jeho city opětuje.

Příloha č. 5

„Úředně vaši žádosti bylo vyhověno tak co se dá dělat.

Kryštof Rozruch: „ Tak si vemte zuby a dejte mi bahno!“

Úředník: „ Ale pane to je vyloučeno, úředně vám byly přiděleny zuby tak máte zuby.“

Kryštof Rozruch: „Krucinál ale teď toho mám už ale opravdu dost. To jste mě zrovna tak mohli dát skleněný voko a já jsem si kvůli němu musel na čele nechat extra vydlabat d'ulíček!“

Do toho vchází další úředník: „Prosim Vás!“

Kryštof Rozruch: „ A jeje už je tady druhej. Tenhle už je utahanej tak poslali rezervu.“

Druhý úředník: „ Prosim vás nerozčilujte se zbytečně, už je toho pomaloučku dost, ano?“

Kryštof Rozruch: „Jestli toho má někdo dost tak toho mam dost já!

Druhý úředník: „Pane, žádám Vás, abyste si na mě neotvíral ty svá nevyváchaná ústa, ano?“

Kryštof Rozruch: Já nemám žádná ústa já mám hubu. A tu si budu votvírat a hodně si jí musím vtevírat, aby se mi tam do ní ty zuby vod vás ještě vešly!“

Druhý úředník: „ Tak krátce a jasně, co si přejete?“

Kryštof Rozruch: „ Vyměnit zuby za bahno, a to hned!“

Druhý úředník: „Tak a jak si to představujete, vy si myslíte, že nemocenská pojišťovna je nějakě Aso, Teta nebo bazar?“

Kryštof Rozruch: „Tam alespoň vím co za svý peníze dostanu, a tady u vás jsem jako v tombole.“ [...]

Příloha č. 6

Doktor: „To víte, Rozruch kamaráde, nedá se nic dělat. Jednou tam musíme všichni. Jeden dřív, jeden později.“

Rozruch: „Ano, šťastnou cenu Vám přeju.“

Doktor: „No, no, no, Rozruch. Ostatně pojd'te se mnou. Rozruch, dobře, že jste přišel, uděláte se mnou na trojce tu sádru.“

Rozruch: Tedy pane doktore, jímá mě neblahé tušení, že asi s váma dneska tu sádru asi dělat už nebudu.“

Doktor: „No já Vám říkám, že tu sádru se mnou dělat budete.“

Rozruch: „A já vám říkám, že tu sádru dělat nebudu. Protože za příčinou úmrtí se dneska nevrší.“

Doktor: No Rozruch dovolte, co mně je po Vašem úmrtí?“

Rozruch: „Taky je to pravda ale ostatně, já mam dneska volno.“

Doktor: „Tak proč sem lezete, když máte volno?“

Rozruch: „No promiňte já si můžu svoje volno trávit kde se mně líbí, mně se líbí volnit tady, budu volnit tu.“

Doktor: „No ano ale vy jste přišel.“

Rozruch: „A zvítězil!“

Doktor: „Ne Rozruch, zvítězím já, protože vy tu sádru uděláte.“

Rozruch: „Ale kdepak pane doktore, nebudu.“

Doktor: „Rozruch vsaďte se, že tu sádru uděláte.“

Rozruch: „Ale nebudu, vsaďte se o co chcete no... Tak prosim. Uděláme to takhle. Já vám dám příklad. Když ten příklad zodpovíte gramaticky správně, tak tu sádru dělám já. Když to zodpovíte chybně, tak tu sádru děláte vy.“

Doktor: „Dobře.“

Rozruch: Tak dávejte pozor. Jak se říká správně "sedm a pět je třináct" nebo "sedm a pět jsou třináct"?

Doktor: „Sedm a pět je třináct.“

Rozruch: „Tak jděte dělat sádru“.

Doktor: „Rozruch, prosim vás, nebudete mě učit mluvit. Sedm a pět je třináct!“

Rozruch: „Sedm a pět je dvanáct!“

Doktor: „Víte tohle přestává všechno, Rozruch. Ať je to 12 nebo 13, vy tu sádru uděláte a hotovo!“

Rozruch: „A neudělám! Já vyhrál!“

Doktor: „No Rozruch dovolte, já vás na něco upozorňuju. Kdyby jste mi odpíral poslušnost, byl bych nucen to hlásit výš!“

Rozruch: „Prosím, hlase to třeba u hromosvodu do toho mi nic není!“

Doktor: „No Rozruch, víte co vy si dovolujete, to přestává všechno. Jenomže víte Rozruch, na mě si nepřijdete. Protože já, já si pomocnej personál nenechám přerůst přes hlavu!“

Rozruch: A já Vám něco řeknu..a ještě Vám něco řeknu, pane doktore, že tady personál vo vás říká, že jste známej tyran a celej pomocnej personál Vám jinak neřekne, než že jste uslintanej bernardým, tak to je!“

Doktor: „Cože?“

Rozruch: „Ano!“

Doktor: „No víte co vy si dovolujete Rozruch? Vy jste tady proto, abyste udělal to, co Vám nařídím! A ne abyste mi nadával do uslintanejch bernardýnů!“

Rozruch: „ Já jsem neřek bernardýnů, já jsem řek bernardýn!“

Doktor: „No tohle přestává všecko, snad nemyslíte vy, že mi imponujete tím, že jste nějakej nedoštudovanej medik? Někej zběhlej student!“

Rozruch: „No a vy jste doštudoval, že jo.“

Doktor: „No ovšem.“

Rozruch: „No a sedm a pět je třináct, že jo.“

Příloha č. 7

Rozruch: „Vono nám to potvůrka zhnislo. tak to se bude muset řezat.“

Rada Pěna: „Řezat?“

Rozruch: „No jo řezat.“

Rada Pěna: „Řezat? vyloučeno. Mně ještě neřezali.“

Rozruch: „Tak to je ta chyba právě kdyby vás byli řezali od malička tak to to bejvalo na vás dobře.“

Rada Pěna: „No prosím. Ale nešlo by to nějak rozehnat?“

Rozruch: „To těžko, to byste musel počkat, až budou nějaký demonstrace a eventuálně to strčit mezi strážníky.“

Rada Pěna: „Ne prosím, to já tak nemyslím. Já myslím nějakým mazáním víte, to narejbovat.“

Rozruch: „Jak todleto můžete říct. Takovýdle starý babský věci. Chcete aby vám to zhnislo pořádně a celá ruka pryč? No tak?“

Rada Pěna: „To nechci.“

Rozruch: „No vidíte. Tak počkejte, kdopak má dneska službu..já vám ho zavolám a ten vám to hned udělá jo?“

Rada Pěna: „Nikoho nevolejte, když tedy řezat, tak jediné vy!“

Rozruch: „ Ne, to já nemůžu.“

Rada Pěna: „Pane musíte. Vy to budete dělat.“

Rozruch: „Ne, nechtějte to na mě..“

Rada Pěna: „Vy to budete dělat, já vás chápu, že je vám zatěžko operovat svého budoucího tchána, ale..“

Rozruch: „Tak von nedá pokoj...tchán?“

Rada Pěna: „Tchán“

Rozruch: „ Zed?“

Rada Pěna: „Zed.“

Rozruch: „Řežem.“

Rada Pěna: „Tak.“

Rozruch: „Budete chtít uspat?“

Rada Pěna: „Prosil bych vás.“

Rozruch: „Jakej budete chtít spánek? Železnej nebo dřevěnej?“

Rada Pěna: „No jaký je v tom rozdíl?“

Rozruch: „No dřevěnej je paličkou a železnej je kladivem, tak si vyberte.“
Rada Pěna: „No já to nechám na vás. Mám odložit?“
Rozruch mu pomáhá se svlékáním saka a pan Pěna naříká.
Rozruch: „Už to bolí?“
Rada Pěna: „Nebolí ale já se bojím, abych nezatrh o rukáv, víte?“
Rozruch: „Jen klidně, jen klidně, pomalu, tak, za chvílku to bude hotovo.“
Rada Pěna: „Bude to bolet?“
Rozruch: „Já myslím, že jo. Tak pojd'te sem..“
Rada Pěna: „Co mě to jen potkalo.“
Rozruch: „Já s váma nechodím, že jo.“
Rada Pěna: „Sednout, sednout?“
Rozruch: „Sednout, sednout.“
Rada Pěna: „Děkuji mockrát.“
Rozruch: „A máš po prázdninách.“
Rada Pěna: „Už abych radši vstával.“
Rozruch: (sundává Pěnovi obvazy) „Tak se do toho dáme hned. No tak vždyť to nic není.“
Rada Pěna: „Vám se to řekne.“
Rozruch: (přisouvá k radovi jakési zařízení) „No, tak..“
Rada Pěna: „Co to je?“
Rozruch: „Budete hodně křičet?“
Rada Pěna: „Proč?“
Rozruch: „Budete řvát?“
Rada Pěna: „Proč?“
Rozruch: „My by jsme to chtěli vysílat, víte?“
Rada Pěna: „No dovolte, taková utrpení a ještě to vysílat.“ Rozruch přináší kbelík.
Rada Pěna (koltavě): „Na co to je?“
Rozruch: „Tam házím prsty.“ (Měří mu hlavu)
Pěna: „Proč mě měříte?“
Rozruch: „To je na rakev.“

[...]

Příloha č. 8

Revident Popelec Hadimrška je ředitelem banky vyslán do Prahy, kde má pomoci gramofonové firmě Zlatník a spol. dostat se z dluhů. Majitel společnosti, Jiří Zlatník, přivedl vydržováním své přítelkyně, Mici Angory, kabaretní zpěvačky, firmu téměř ke krachu. Pedantský Hadimrška se svého úkolu chopí velice svědomitě a začne okamžitě prohánět zaměstnance a zajímat se o účetnictví. Když zjistí, kolik peněz stojí firmu Zlatníkova přítelkyně Angora, rozhodne se jí zbavit a prodat její vilu, kterou ji Zlatník koupil. Hned druhý den se vypraví k ní do vily aby ji vystěhoval. Přichází k ní zrovna, když Angora telefonuje se svým přítelem. Paroduje její rozhovor a ona se mu směje. Poté jí oznámí, že jí jde z vily vystěhovat. Angora však ví velké tajemství z jeho mládí, které použije proti němu a Hadimrška náhle otočí.

Příloha č. 9

Angora: „Ano, tak pa, pa, pejsáčku.“

Hadimrška: „Pejsáčku, pejsáčku tady je to jako u rasa.“

Angora se směje

Hadimrška: „Prosim vás, co se smějete vy labuť?“

Angora: „Jaká labuť?“

Hadimrška: „No já vám nechci říct huso....Já vás vodsad' vyelektroluxuju.“

Angora: „Vzdávám se naděje, že vás obměkčím, Kdybyste věděl, jak mnou po celý život strkal.“

Hadimrška: „Ale co je mi do toho, jestli jste dcerou nějakého špeditéra nebo ne“

Angora: „Neměla jsem ni matky, ni otce.“

Hadimrška: „No jakpak ne. Vy jste asi někomu vyšla v křížovce.“

Angora: „Víte, kde jsem se narodila?“

Hadimrška: „No?“

Angora: „ V posteli docela cizího pána.“

Hadimrška: „Todleto vám tedy věřím. Todle jo. Já tedy nechci nic špatného říct o vaší slečně matce, ale vy jste musela bejt famílie. A pan otec, musel bejt pěknej kousek.“

Angora: „No tak prosím. A on tvrdil, že jí vůbec nezná!“

Hadimrška: „Ulejuvák.“

Angora: „To byl, však já ho ale najdu. Víte jaký román vypravoval lidem?“

Hadimrška: „Mně je jedno.“

Angora: „Že šel jednou...“

Hadimrška: „Šumným hájem...“

Angora: „Ale ne, spatřil mojí matku, která...“

Hadimrška: „Konopí močila.“

Angora: „Ale nežertujte, spatřil mojí matku, jak chtěla skočit z mostu. Strhnul jí zpět a z čistě křesťanské lásky, vzal jí k sobě do bytu.“

Hadimrška: „A kde se to, kde se to..a kdy se to stalo?“

Angora: „V Kolině před dvaceti lety.“

Hadimrška: „To by štimovalo.“

Angora: „No tak prosím, a takovou historku si ten člověk vybájl.“

Hadimrška: „Vybájl, vybájl, takovýdle věci se někdy přihádívají.“

Angora: „Snad se nechcete toho lumpa zastávat?“

Hadimrška: „Nenadávejte mu jo? Třeba je to docela slušnej člověk.“

Angora: „Slušnej člověk, slušnej člověk, před chvílí jste říkal, že je to ulejšák.“

Hadimrška: „No, to jsem ho ještě neznal.“

Angora: „Ale..!“

Hadimrška: „To jsem to, to jsem tohle ještě neznal. A já jsem přesvědčenej, že s vaší matkou nic neměl.“

Angora: „A proč jí dal tedy ty peníze?“

Hadimrška: „A kolik jí dal?“

Angora: „Sto korun“

Hadimrška: „No tak, kdyby s ní něco měl tak jí dá přinejmenším..130 nebo tak.“

Angora: „A víte co se stalo pak? Pak mi dal coby malého červíčka cizím lidem. Dále se o ubožátko nestaraje. „

Hadimrška: „Co měl dělat otec ten, mléka nemaje.“

Angora: „Kdo ví, co by se se mnou stalo, kdyby se mě neujal jeden důstojník.“

Hadimrška: „Vy jste měla oficíra?“

Angora: „Důstojník, důstojník od armády spásy.“

Hadimrška: „A to jo.“

Angora: „Pak jsem musela chodit zpívat s trumpetou po ulicích. I tu všimla si mého hlásku jedna dáma a ta mě dostala k divadlu. A když teď musím každý večer ukazovat své tělo, kdo je tím vinen?“

Hadimrška: „Já!“

Angora: „Co?“

Hadimrška: „Já, a já jsem z toho celej pryč.“

Angora: „A teď, teď mě chcete vyhnat na dlažbu?“

Hadimrška: „Nechci, nevyženu, neboj se.“